

Pia Heinipuro

Meritta Posio

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Osallisuuden edistäminen ja sosiaalinen kuntoutus

Sosionomi (ylempi AMK)

Opinnäytetyö, 2019

PELKKÄÄ PUHETTA?

Omakielisen ohjauksen merkitys JADE -toimintakeskuksessa

TIIVISTELMÄ

Pia Heinipuro, Meritta Posio

Pelkkää puhetta? Omakielisen ohjauksen merkitys JADE -toimintakeskuksessa
72 s., 5 liitettä

Joulukuu 2019

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Osallisuuden edistäminen ja sosiaalinen kuntoutus

Sosiaali- ja terveysalan YAMK-tutkinto

Sosionomi (ylempi AMK)

Opinnäytetyössä tutkittiin, miten omakielinen ohjaus tukee ikääntyvän maahan muuttaneen arkea. Työn teoriaosuudessa tarkasteltiin kotouttamistyön tavoitteita ja kielen sekä hyvinvoinnin merkitystä ikääntyvän maahan muuttaneen kannalta. Opinnäytetyön tilaajana toimi Helsingissä toimiva JADE -toimintakeskus. JADE -toimintakeskus tarjoaa asiakaslähtöistä, omakielistä ryhmätoimintaa yli 50-vuotiaille maahan muuttaneille.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen tutkimus. Aineistona olivat JADE -toimintakeskuksen omakielisten keskusteluryhmien osallistujien haastattelut. Haastateltavia oli kolmessa ryhmässä yhteensä 17 henkilöä. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina ryhmähaastattelutilanteessa. Haastatteluista kerätty aineisto käsiteltiin pääasiassa aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Loppuvaiheessa aineiston käsitteellistämisen tukena hyödynsimme myös teoriasidonnaista sisällönanalyysiä.

Tuloksista kävi ilmi, että kieli on sidoksissa sosiaalisen yhteenkuuluvuuden ja arjen toimijuuden osatekijöihin. Kieli vaikutti näihin osatekijöihin joko vahvistavasti tai heikentävästi. Omakielinen ohjaus sekä mahdollisuus keskustella yhteiseksi koetulla kielellä edistivät monipuolisesti tiedonsaantia sekä antoivat edellytykset oppia uutta. Vastaavasti yhteiseksi koettu kieli mahdollisti vertaistuen hyödyn sekä sosiaalisten suhteiden syntymisen torjuen samalla yksinäisyyttä.

Arjen hyvinvointi edellyttää yhteisen ymmärryksen ja yhteiseksi koetun kielen tai omakielisen ohjauksen. Arjen hyvinvointi muodostuu siitä, että ikääntyvä maahan muuttanut voi tehdä omaa elämäänsä koskevia valintoja ja hänellä on mahdollisuus muodostaa itselleen mieluisia sosiaalisia suhteita. Omakielinen ohjaus mahdollistaa tiedon lisääntymisen ja sen kautta terveyttä koskevien itsenäisten valintojen tekemisen.

Yhteiseksi koettu kieli tai omakielinen ohjaus poistavat esteitä, joita suomen kielen osaamattomuus tuottaa. Kielitietoisuuden lisääminen etenkin sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten keskuudessa edistäisi kielellisen heikkouden tunnistamista ja vahvistaisi siten myös sujuvaa tiedonantoa. On myös tarkasteltava sitä, mitä asioita kotouttamistyön tavoitteina voidaan ikääntyvien vieraskielisten kohdalla pitää merkityksellisinä. Ikääntyvät maahan muuttaneet eivät ole homogeeninen väestönosa, joten tämä tulisi huomioida myös palveluissa, joissa heidät kohdataan.

Asiasanat: kieli, osallisuus, kotoutuminen, ikä, hyvinvointi

ABSTRACT

Pia Heinipuro, Meritta Posio

Only words? The meaning of guidance in native language in JADE Activity Centre.

72 pages and 5 appendices

December 2019

Diaconia University of Applied Sciences

Master's Degree in the Promotion of Social Inclusion and Social Rehabilitation

Master of Social Services

The aim of this thesis was to explore how guidance in native language supports the everyday well-being of the ageing immigrants. The theoretical frame of reference consists of integration policy, meaning of language and participation for the ageing immigrants. The thesis was commissioned by JADE Activity Centre, Helsinki, Finland. JADE Activity Centre provides client-oriented group activities and native language guidance for ageing immigrants at the age of 50 years or over.

This thesis is a qualitative study. The data was collected in focus group interviews. Participants who attended group interviews were also attendants in the native language discussion groups organized by JADE Activity Centre. The three focus group discussions had a total of 17 participants. The data analysis was mostly conducted by using the data-driven content analysis method. Theory-bounded analysis was used for the final part as to conceptualize the data.

The results show that language was bound to social belonging and everyday action. These elements were intensified or impaired by language. Native language guidance as well as the possibility to discuss with a shared language advanced the access to information in a versatile manner. Shared, mutual language rejected loneliness, but enabled the creation of social relations and the benefits of peer support.

Everyday well-being for immigrants requires common understanding and shared language or guidance in native language. It consists of the possibility to make life choices of his/her own. It also enables the creation of thriving social relations. Guidance in native language increases the possibilities of obtaining information which leads to independent decision making in health-related issues.

Common language or guidance in native language removes obstacles caused by the lack of Finnish language skills. Increasing language awareness especially in social services and health care would promote the acknowledgement of linguistic weakness. That would also reinforce the rights to access information. The kind of integration policies that can be seen as meaningful for the needs of ageing immigrants should also be considered. They are not a homogeneous section of the population and this should be taken into account in the services that they access.

Keywords: language, participation, integration, age, well-being

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 YHTEISTYÖKUMPPANINA MONIKULTTUURISEN VANHUSTYÖN OSAAMISKESKUS	6
2.1 JADE -toimintakeskus	6
2.2 Vertaisuus ja vertaistuki	7
2.2.1 Vertaisuus	7
2.2.2 Vertaistuki	8
2.3 Vertaisryhmätoiminta	9
2.4 Omakielinen ohjaus	10
3 KIELI OLEMASSAOLON VÄLINEENÄ	12
3.1 Kielen merkitys	12
3.2 Monikielisyyden murros	13
4 IKÄÄNTYMISEN MONINAISUUS	16
4.1 Ikä sosiaalisena konstruktiona	16
4.2 Ikääntyvän palvelutarpeen sijoittuminen olemassa oleviin kotouttamisen rakenteisiin	18
4.3 Kotouttamisen tavoitteet ikääntyessä	20
5 HYVINVOINTI	23
5.1 Hyvinvointi arjen näkökulmasta	23
5.2 Terveysten edistäminen	24
5.3 Osallisuus ja sosiaalinen yhteenkuuluvuus	26
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	28
6.1 Tutkimusympäristö	28
6.2 Metodiset ratkaisut	29
6.2.1 Havainnointi	29
6.2.2 Teemahaastattelu	30
6.3 Havainnointi, aineistonkeruu ja analyysi	32
6.3.1 Havainnoinnin käytännön toteutus	32
6.3.2 Tutkimusaineiston keruu	33
6.3.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	35

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET	38
7.1 Tulosten keskeiset tekijät.....	38
7.2 Arjen toimijuus	38
7.2.1 Arjen toimijuutta edistävät osatekijät	39
7.2.2 Arjen toimijuutta heikentävät tekijät	42
7.3 Sosiaalinen yhteenkuuluvuus	44
7.3.1 Sosiaalista yhteenkuuluvuutta vahvistavat tekijät.....	45
7.3.2 Sosiaalista yhteenkuuluvuutta heikentävät tekijät	48
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	50
8.1 Kieli siltana yhteiskuntaan?.....	50
8.2 JADE tukee arjen hyvinvointia	53
9 POHDINTA JA EETTISYYS	56
9.1 Pohdinta.....	56
9.2 Eettisyys ja luotettavuus	60
LÄHTEET	64
LIITE 1. Havainnointilupa.....	73
LIITE 2 Havaintojen pelkistäminen (esimerkki).....	74
LIITE 3 Suostumuslomake ryhmähaastatteluun	76
LIITE 4 Teemahaastattelurunko.....	77
LIITE 5 Aineiston analyysitaulukko (esimerkki).....	78

1 JOHDANTO

Millaiselle maailma näyttäytyy silloin, kun kielellinen kommunikaatio on rajallinen? Ympäristön tulkinta keskittyisi tällöin eleisiin, ilmeisiin ja niihin vihjeisiin, joita verbaalisesta viestinnästä on tulkittavissa. Ongelmalliseksi viestintä saattaa muuttua silloin, jos kohdataan jotain odottamatonta. Mitä jos olosuhteesta tulisi pysyvä? Miltä tuntuisi ikääntyä vieraassa maassa?

Olemme työelämässämme kohdanneet ikääntyviä maahanmuuttajia, joilla on vaikeuksia saada töitä tai löytää paikkaansa suomalaisesta yhteiskunnasta. Halusimme aihetta valitessamme tutkia juuri heidän arkeaan. Kutsumme kohderyhmää tässä tutkimuksessa maahan muuttaneiksi, sillä haluamme käyttää neutraalia käsitettä, joka on vapaa ennakkoluuloista eikä terminä määritä henkilöä hänen taustansa mukaan. Maahan muuttanut tarkoittaa henkilöä, joka on muuttanut toisesta maasta Suomeen, kiinnittämättä huomiota maassaolon perusteeseen. Synonyymina maahan muuttaneelle käytämme termiä vieraskielinen. Sekä maahan muuttanut että vieraskielinen ovat termejä, joita JADE –toimintakeskus käyttää. Olemme lähdekirjallisuuden osalta pitäytyneet termeissä, joita alkuperäinen kirjoittaja on käyttänyt.

Työelämän yhteistyötahonamme on JADE -toimintakeskus, joka tarjoaa omakielistä ryhmätoimintaa ikääntyville maahan muuttaneille. Omakielisyydellä tässä työssä tarkoitamme henkilön äidinkieltä tai muuta tutuksi koettua kieltä, jolla maahan muuttaneen on luontevaa kommunikoida. JADE –toimintakeskuksessa saa myös ohjausta ja neuvontaa omakielisesti. Opinnäytetyömme aihe kehittyi JADE -toimintakeskuksen suunnittelija Susanna Lehtovaaran kanssa käydyissä keskusteluissa syksyllä 2018. Keskusteluissa kävi ilmi, että omakielisellä ohjauksella ja kohtaamisella on ikääntyvien maahan muuttaneiden palveluissa suurempi merkitys kuin mitä tällä hetkellä ymmärretään.

Tutkimuksia maahan muuttaneiden omakielisyydestä ja vertaisryhmien merkityksestä hyvinvointia tukevana toimintamuotona on varsin vähän. Bernard Spolskyn (2017, 3) mukaan kieli on toki viestinvaihtoa varten, mutta se merkitsee myös

moninaista ulottuvuutta muuntuviissa ja erilaisissa sosiaalisissa suhteissa. Työsämme käsittelemme näitä ulottuvuuksia JADE -toimintakeskuksessa.

Työn teoreettisena lähtökohtana ovat kielen merkitys, sosiaalinen osallisuus sekä hyvinvointi etenkin arjen näkökulmasta. Tutkimuksen teoreettinen ympäristö rakentuu siitä, mihin tarpeeseen JADE -toimintakeskuksen palvelut vastaavat. Selvennämme myös sitä, miten kotouttamispolitiikka vastaa ikääntyvien tarpeisiin. Tarkastelemme myös ikääntymisen merkitystä siksi, että opinnäytetyöprosessi on osoittanut termien käytön olevan epä johdonmukaista monissa aiheita koskevissa julkaisuissa.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millainen merkitys omakielisellä ohjauksella on ikääntyneen maahan muuttaneen arjessa. Tutkimuksella etsimme vastauksia kysymyksiin: Miten kieli ja omakielinen ohjaus vaikuttaa arjen toimijuuteen ja sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen? Miten JADE –toimintakeskus tukee ikääntyvän hyvinvointia?

Opinnäytetyömme on kvalitatiivinen tutkimus. Aiheeseen tutustuimme havainnoinnin keinoin. Tutkimuksen aineistonkeruussa käytimme teemahaastattelua. Tutkimukseen osallistuivat somalin-, arabian- ja mandariinikiinankieliset keskusteluryhmät. Työmme antaa merkityksellistä tietoa omakielisen ohjauksen merkityksestä ikääntyneille maahan muuttaneille ja kuinka se vaikuttaa heidän hyvinvointiinsa ja sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen. Vaikka aineisto kerätään keskusteluryhmistä, emme työllämme pyri selvittämään ryhmädynamiikkaa. Tutkimustietoa voidaan perustellusti käyttää JADE -toimintakeskuksen kehittämisessä ja esimerkiksi sisäisessä koulutuksessa. Tuloksia voidaan hyödyntää kehitettäessä JADE -toimintakeskuksen kehittämis- ja koulutuspalveluja.

2 YHTEISTYÖKUMPPANINA MONIKULTTUURISEN VANHUSTYÖN OSAAMISKESKUS

2.1 JADE -toimintakeskus

Käpyrinne ry:n keskeinen tehtävä on edistää ikääntyneiden yhdenvertaisuutta ja hyvinvointia yhteiskunnassa (Käpyrinne 2019). Käpyrinteen alaisuudessa Helsingissä toimiva JADE -toimintakeskus jakaa yhteisen tavoitteen ikääntyneiden osallisuuden edistämiseksi. JADE –toimintakeskuksen kohderyhmää ovat ikääntyvät yli 50-vuotiaat maahan muuttaneet henkilöt. Toimintakeskus paikkana mahdollistaa yhdessä tekemisen ja kohtaamisen vertaistuen voimin. Toiminnan tavoitteena on ennaltaehkäistä ikääntymisen mukanaan tuomia haasteita sekä edistää asiakasryhmän osallisuutta, hyvinvointia ja tietoutta suomalaisesta palvelujärjestelmästä. Vaikuttamistyön kautta JADE-toimintakeskus pyrkii lisäämään ikääntyvien maahan muuttaneiden näkyvyyttä eri toimijoiden palveluissa huolehtimalla siitä, että kohderyhmän tarpeet huomioidaan jo palveluita suunniteltaessa ja niitä kehitettäessä. (JADE -toimintakeskus 2019b.)

JADE-toimintakeskuksen ryhmätoiminnan juuret ulottuvat vuoteen 2008, jolloin yli 55-vuotiaille somalialaisille äideille suunnattu Soma-ryhmä aloitti toimintansa. Vuonna 2013 käynnistyi Raha-automaattiyhdistyksen (nyk. STEA) tukemana Jade- projekti, jonka tavoitteena oli edistää yli 50-vuotiaiden somalinkielisten naisten kotoutumista ja parantaa heidän hyvinvointiaan. Toiminnassa panostettiin äidinkielen merkitykseen ja sujuvaan vuorovaikutukseen asiakkaiden ja projektitiimin kesken. Somaliasta Suomeen muuttaneet osallistujat otettiin mukaan suunnittelemaan projektin toimintaa ja heidän toivomusten pohjalta projektitoimintaan luotiin viikko-ohjelma ja työpajatoimintaa. (Rantala, Moalim & Franco 2016, 6, 11.)

Jade -projektin alkaessa työntekijöillä oli hyvin vähän tietoa kohderyhmästä tai sen tarpeista, sillä somaliäitejä ja ylipäätään iäkkäitä maahanmuuttajia oli tutkittu Suomessa siihen mennessä vähän. Kohderyhmän tavoittamisen lisäksi projektilla oli pyrkimys ylipäätään edistää somalialaisten naisten kuuluvuutta ja

näkyvyyttä sekä ymmärtää heidän tarpeitaan. Tällä haluttiin avartaa yleistä mediassa esiintyvää puhetta koskien ikääntyneitä maahanmuuttajia. (Rantala ym. 2016, 2, 9, 41-42.) Projekti oli osa valtakunnallista Vanhustyön keskusliiton Eloisa ikä -hanketta, jonka keskeisenä tavoitteena oli edistää ikääntyneiden toimijuutta, osallisuutta ja yhteisyyttä. Yhteishankkeessa oli mukana yhteensä 31 järjestöä eri puolelta Suomea. (Pietilä & Saarenheimo 2017, 4; Rantala ym. 2016, 75.)

Jade -projektia (2013- 2015) seurasi Jade II -projekti vuosina 2016- 2017, joka oli suunnattu ikääntyville Euroopan ulkopuolisista maista kotoisin oleville naisille ja miehille. Projekti tarjosi ryhmätoimintaa ja neuvontaa somalin-, arabian ja mandariinikiinan kielillä ja sen tarkoituksena oli edistää ikääntyvien osallisuutta hyvinvoinnin edistämisen lisäksi. Projekteissa kehitettiin ikääntyvien maahanmuuttajien hyvinvointitoimintaa ja omakielistä ryhmätoimintaa. (JADE -toimintakeskus 2019a.) JADE -toimintakeskus on täten toiminut aiemmin projektimuotoisena hankerahoituksella, mutta vuoden 2018 maaliskuussa se muuttui kehittämiss-hankkeesta toimintakeskukseksi.

2.2 Vertaisuus ja vertaistuki

2.2.1 Vertaisuus

Vertaisuus kuvaa suhdetta, joka syntyy ihmisten välille samanlaisten elämäntilanteiden ja kokemusten kautta. Suhteen muodostuminen edellyttää luottamusta, jotta vertaisten keskinäinen kuuleminen, vuorovaikutus ja tunteiden ilmaisu tulee mahdolliseksi. Vertaiset ovat yhdenvertaisessa suhteessa toistensa kanssa. (Mikkonen & Saarinen 2018, 20–21.)

Ikääntyneet ihmiset ovat kulkeneet erilaisten verkostojen kautta elämänsä aikana. Muutokset esimerkiksi kulttuurissa ja siihen liittyvissä tavoissa vaikeuttavat ikääntyneen mahdollisuuksiin sopeutua uusiin olosuhteisiin. Uudet suhteet vaativat sopeutumista ja uutta identiteetin muokkaamista, johon ikääntyneellä ei välttämättä ole tarvittavia resursseja. Muuton seurauksena usein vahvat sukulais- sekä naapuruussuhteet jäävät kotimaahan, ja uusien sosiaalisten suhteiden

luominen uudessa ympäristössä on vaikeaa. Monien erityisesti ikääntyvien maahan muuttaneiden sosiaaliset verkostot köyhtyvät. (Linderborg 2012, 24.) Vertaistukea voidaankin tarvita juuri ihmisiä yhdistävissä uudentilanteissa sekä erilaisissa elämän kriisitilanteissa (Mikkonen & Saarinen 2018, 20).

2.2.2 Vertaistuki

Vertaistuki on tietoista toimintaa, jossa vertaiset toimivat vastavuoroisesti toistensa tueksi (Mikkonen & Saarinen 2018, 20). Vertaistoiminnassa samankaltaisessa elämäntilanteessa olevat ihmiset jakavat kokemuksiaan ja tietojaan vapaaehtoisesti, toisiaan kunnioittaen. Osallistujat ovat toiminnassa samanaikaisesti sekä auttajia että autettavia. Tavoitteena vertaistoiminnassa on keskinäinen tuki, vastavuoroisuus, virkistyminen ja syrjäytymisen ehkäisy. (Linderborg & Jaakkola 2010, 50–51.)

Vertaistuessa ymmärretään muiden ryhmän jäsenten samanlaiset tarpeet ja elämän olosuhteet. Vertaistukiryhmä voi lisätä elämäntilanteen tunnetta sekä oppimista. Ryhmässä voi oppia sen jäsenenä toimimista, muiden kuuntelemista, toisten auttamista sekä avun vastaanottamista. (Mikkonen & Saarinen 2018, 21, 23.) Keskusteleminen ja yhdessä tapahtuva pohtiminen edistävät ympäröivän maailman jäsentämistä sekä antavat aivoille niiden tarvitsemia virikkeitä. Tunteet ohjaavat ihmistä monin tavoin. Tunnemuisto ohjaa ihmisen sosiaalista käyttäytymistä ja esimerkiksi mielekäs kokemus vahvistaa yhteisöön kuulumisen tunnetta. Kielteisistä asioista puhuminen on itse asiassa hyvinvoinnin kannalta erittäin tärkeää, sillä padotut negatiiviset tunteet edesauttavat niiden vahvistumista. (Müller & Lehtonen 2016, 78, 81-83.)

Kuntoutussäätiön (2018) maahan muuttaneiden vertaistukea koskevan selvityksen mukaan haastateltavat pitivät muodollisen vertaistuen eli vertaisohjaajan ohjaamaa ryhmätoimintaa hyödyllisenä sekä kokivat sen täydentävän julkisia palveluita. Selvityksen mukaan maahan muuttaneet kokevat, että vertainen osaa selittää asian konkreettisemmin kuin viranomainen. Näissä ryhmissä myös yhteisellä keskustelulla voitiin syventää ja täsmentää saatua asiantuntijatietoa.

Vertaistukea tapahtuu myös paljon ryhmätapaamisen yhteydessä tauoilla ja sen jälkeen. Ryhmän etuna oli osallistujien yhteinen kokemus maahanmuutosta riippumatta kieli ja kulttuuritaustasta. (Kuntoutussäätiö 2018, 4-5.) Parhaimmillaan vertaisryhmätoiminta voi olla osallistujalle voimaannuttava kokemus (Wilska-Seemer 2005, 256, 258).

2.3 Vertaisryhmätoiminta

Keskusteluryhmät JADE -toimintakeskuksessa pohjautuvat vertaistukeen. Avoimissa ryhmissä on mahdollisuus keskustella osallistujille tärkeistä asioista vuoroviikoin itsenäisesti tai ohjatusti. (JADE -toimintakeskus 2019b.) Erilaisia vertaistukiryhmiä on nykyään paljon useilla toimijoilla ja on tarkoituksenmukaista jäsentää sitä, mitä vertaistuki yleisesti on. Moni Suomessa järjestettävä vertaistoiminta on käynnistynyt julkisen tai järjestötaustan pohjalta. Toisin kuin monessa muussa maassa, Suomessa ei ole erillistä vertaistuen kattojärjestöä, joka vastaisi esimerkiksi tiedottamisesta, eri vertaistoimintaa järjestävien tahojen välisestä yhteistyöstä ja hyvien käytäntöjen jakamisesta. Edellä mainitut tehtävät ja vertaistoiminnan organisointi ovat yleisesti järjestön tai yhdistyksen vastuulla. (Mikkonen & Saarinen 2018, 141, 143, 145.)

Keskusteluryhmiä on tutkimusprosessin alussa toteutettu neljällä kielellä (arabia, kurdi, somali, mandariinikiina). Ryhmät kokoontuvat säännöllisesti JADE -toimintakeskuksen tiloissa Töölössä sekä Kinaporin palvelukeskuksen tiloissa Sörnäissä. Opinnäytetyömme toteutuksen aikana keskusteluryhmien määrää on lisätty kysynnän tarpeen kasvaessa. Keskusteluryhmien lisäksi JADE -toimintakeskus tarjoaa kohderyhmälleen hyvinvointia edistäviä toimintoja, kuten liikuntaryhmiä, suomen kielen alkeisopetusta sekä ohjaus- ja neuvontapalveluita. Nämä toiminnot tukevat osallistujien sujuvaa arkea.

Hilkka Linderborg (2012, 2) on tehnyt ammatillisen lisensiaatintutkimuksen ryhmätoiminnan merkityksestä ikääntyvien somalimiesten keskuudessa. JADE -toimintakeskus tarjoaa samanlaista ryhmätoimintaa, johon myös Hilkka Linderborgin tutkimuksessa olevat somalimiehet ovat osallistuneet.

Eksploratiivisessa tutkimuksessa ilmeni, että miehillä oli halu tulla kunnioitetuksi ja hyväksytyksi. Heillä ei itsellään kuitenkaan ollut voimia muodostaa ryhmätointa, joten toiminta mahdollisti heille yhteen tulemisen tilan sekä mahdollisuuden päästä lähemmäs suomalaisen ikääntyneen ihmisen kulttuuria ja elämäntapaa. (Linderborg 2012, 2.) Monet ikääntyvät maahan muuttaneet ovat kulttuurista, joissa sosiaalisten suhteiden ylläpito on päivittäistä. Erilaiset ryhmätapaamiset ovatkin osoittautuneet toimivaksi tavaksi kokoontua maahan muuttaneiden kanssa. (Sundell 2010, 18.)

Monikulttuurisessa ohjauksessa pyritään ymmärtämään ja ottamaan huomioon kulttuuristen erojen merkitys sekä kohtaamaan ohjattava kokonaisena ihmisenä (Puukari & Korhonen 2013, 33). Ohjaus on erilaisten ammattilaisten antamaa tukea erilaisissa tilanteissa ja elämänvaiheissa eläville ihmisille. Ohjauksessa ohjaaja auttaa ohjattavaa pohtimaan ja ratkaisemaan elämänsä ongelmia keskustelemalla. Se on vuorovaikutuksellista aitoa kohtaamista, jonka tavoitteena on tukea ihmisessä jo olevia voimavaroja, voimaannuttaa sekä auttaa päivittäisten ongelmien ratkaisemisessa. (Pennanen 2012, 7.)

2.4 Omakielinen ohjaus

Monikulttuurisen ohjauksen rinnalle on noussut myös kielitietoinen sekä omakielinen ohjaus. Kielitietoisuuden avulla pyritään lisäämään ymmärrystä kielen luonteesta (Honko & Mustonen 2018, 458). Kielitietoisuudessa otetaan huomioon toisen ihmisen kielelliset taidot ja sopeutetaan oma puhe sen mukaisesti (Lilja 2019). Kielitietoisuuden avulla rakentuu ymmärrys siitä, kuinka kielen käyttäjän kulttuurinen tausta vaikuttaa kielen käyttöön (Honko & Mustonen 2018, 458).

JADE -toimintakeskuksessa hyödynnetään omakielistä ohjausta, jossa korostuu ohjaajan ammattitaito (Inka Lehtonen, henkilökohtainen tiedonanto 6.11.2019). Ikääntyvien maahan muuttaneiden suomen kielen taito ei kehity välttämättä sille tasolle, että he voisivat keskustella sujuvasti valtaväestön kanssa (Rönkkö 2019, 21). Tämän takia omakielinen ohjaus on tärkeää. Ohjaaja pystyy kertomaan tarjolla olevan tiedon asiakaslähtöisesti. Tieto on asiantuntijatietoa esimerkiksi

terveyteen liittyen sekä ohjaajien tuottamaa ajankohtaista tietoa esimerkiksi äänestämistä Suomessa. JADE -projektin loppuraportin mukaan (Rantala ym. 2016, 6) oman kielen käyttö työskennellessä tarjosi asiakkaille mahdollisuuden ilmaista itseään sekä syventää asiakastyötä erityisesti hyvinvoinnin lisäämisen näkökulmasta. Lisäksi se mahdollisti asiakkaiden omien mielipiteiden näkymisen JADE -projektin vaikuttamistoiminnassa.

3 KIELI OLEMASSAOLON VÄLINEENÄ

3.1 Kielen merkitys

Perinteisessä kielentutkimuksessa viestintä on ymmärretty tilanteena, jossa puhuja ja kuuntelija välittävät ja vastaanottavat kielellisiä merkityksiä. Kielelliset merkitykset voidaan käsittää tällöin lähinnä viestinvaihdoksi, jollei mukaan oteta muita indeksejä eli merkityksiä, jotka tulevat vuorovaikutustilanteeseen mukaan puhujista käsin. Merkitykset voivat olla viitteitä asioista, joiden tulkinnasta voidaan tehdä päätelmiä muun muassa keskustelukumppanin syntyperästä, mutta ne voivat olla myös näköaistilla tehtyjä havaintoja. Vuorovaikutustilanteessa hyödynnetään laajasti kaikkia aisteja ja ei-kielellisiä elementtejä, joiden perusteella viestintätilannetta tulkitaan. (Piippo 2016, 34–38.) Näin ollen puheäänestä voi kerätä tietoa muun muassa puhujan sukupuolesta, sen hetkisestä mielialasta ja persoonasta. Äänenkäyttöön ja puheeseen sekoittuvat myös kaikenlaiset muut vivahteet, kuten merkitystä antavat huokaukset, hengityksen pidätykset ja äänitason vaihtelut. (Voutilainen 2016, 134.)

Koska meitä kiinnostaa erityisesti kielen merkitys suhteessa ikääntyneen maahan muuttaneen arkeen, selvitimme aihetta vastaavia aikaisempia tutkimuksia. Ulkomaisesta tutkimuskirjallisuudesta löysimme yhtymäkohtia omaan tutkimukseemme. Anna Pot, Merel Keijzer ja Kees De Bot (2018) esittävät ikääntyneitä maahan muuttaneita koskevassa tutkimuksessaan aiheellisen kysymyksen siitä, miksi itseasiassa kielellisen ympäristön merkitystä ei ole tutkittu enemmän. Heidän tekemässään unkarilais-hollantilaisessa tutkimuksessa haastateltiin yli 52-vuotiaita ensimmäisen sukupolven turkkilaisia naispuolisia henkilöitä, jotka asuivat Hollannissa. Tutkimuksen johtopäätöksenä muun muassa todetaan, että heikko vieraan kielen osaaminen voi vaikuttaa haitallisesti ikääntymisprosessissa. Rajallinen vieraan kielen taito aiheuttaa kielen käytön epävarmuutta ja siten vaikuttaa negatiivisesti sosiaalisten suhteiden muodostamiseen ja kuuluvudentunteeseen, heikentäen myös hyvinvoinnin kokemusta. Tutkimus ilmentää monelta osin sitä, miten tiiviisti kieli on sidoksissa ikääntymisprosessiin sosiaalisesta näkökulmasta. (Pot, Keijzer & De Bot 2018, 1, 15.)

Ikääntymisen ja yhteiskunnan väliseen jännitteeseen voidaan vaikuttaa ohjauksella. Brasilialaisen Tuiuin yliopistossa Lourenco, Massi & Lima (2013) tarkastelivat ikääntyvien tarinankerronnan merkityksiä. Heidän tutkimuksensa lähtökohdissa ikääntyvän väestönosan huomattava kasvu tulevina vuosina herätti tarpeen kehittää käytäntöjä, joilla tuetaan ikääntyvän toimijuutta objektiivuuden sijaan: miten kielen avulla vahvistetaan subjektiivuutta ja oman elämän hallintaa. Tutkimuksessa toteutettiin niin sanottu kielityöpaja (language workshop/ LW), jossa ohjattiin kirjalliseen tarinankerrontaan. Elämäntarinoiden jakamisen myötä työpajaan osallistuneet pystyivät jäsentämään uudelleen omaa paikkaansa tämänhetkessä elämässään ja yhteiskunnassa. Tämä oli merkityksellistä etenkin siksi, että tutkimuksen mukaan ympäröivä yhteiskunta herkästi sulkee seniorit ulkopuolelle, vaikka samanaikaisesti fyysisen ikääntymisen aiheuttamia rajoitteita pyritään aktiivisesti korjaamaan. (Lourenco, Massi & Lima 2013, 673, 676–677.)

3.2 Monikielisuuden murros

Kielen turvin hahmotetaan maailmaa ja luodaan sosiaalisia suhteita. Kielen merkityksellisyyttä kuvaa se, että yksittäisen kielen häviämistä voidaan verrata eläinkunnassa ilmenevään sukupuuttoon. Kielen olemassaoloon liitetään myös oikeuksia. Vähemmistökieltä puhuvien tulee saada opiskella valtakieltä ja heillä tulee myös olla yhtäläiset mahdollisuudet osallistua yhteiskuntaan, vaikka eivät valtakieltä osaisikaan. Silti vähemmistökieltä puhuvat koetaan herkästi valtaväestöstä poikkeavana ja erilaisina sekä tästä syystä mahdollisesti myös syrjittyinä. (Spolsky 2017, 51, 57–59.)

Viranomaisten kuuluu huolehtia siitä, että asiakkaat ovat palveluiden suhteen yhdenvertaisessa asemassa. Laissa kotoutumisen edistämisestä (L 30.12.2010/1386) säädetään viranomaisen velvollisuudesta käyttää tulkkauksella lain tavoitteiden saavuttamiseksi ja mahdollisuuksien mukaan myös silloin, kun kyse on maahanmuuttajan oikeuksia ja velvollisuuksia koskevasta asiasta. Kieliain (L 423/2003) tarkoitus on turvata kaikille peruslaissa säädetty oikeus käyttää viranomaisten ja muiden julkista valtaa käyttävien kanssa suomen tai ruotsin

kieltä. Viranomaisen on järjestettävä tulkkauspalveluita, mikäli henkilö ei osaa suomea tai hän ei vammaisuutensa tai sairauden vuoksi voi tulla ymmärretyksi. Ymmärryksen tavoittamisesta on säädetty myös laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (L 17.8.1992/785, 5§), jonka mukaan hoidosta ja terveydentilasta tulee kertoa mahdollisuuksien mukaan tulkin välityksellä, mikäli ammattihenkilö ei osaa potilaan kieltä. Vastaavasti yhdenvertaisuuslaki (L 1325/2014) velvoittaa viranomaisia, mutta myös kouluttajia ja isompia työyhteisöjä suunnitelmalliseen yhdenvertaisuuden edistämiseen. Yhdenvertaisuuslain mukaan ketään ei saa syrjiä esimerkiksi iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, mielipiteen, perhesuhteiden, terveydentilan tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella (L 1325/2014).

Eri lakiteksteissä on yksiselitteisesti otettu kantaa tulkkauksen tarpeeseen.–Aiheeseen liittyy silti puutteita käytännön osalta. Sari Heikkisen ja Kirsi Lumme-Sandt'n (2014) tutkimuksen tuloksissa havaittiin, että joissain alueellisissa vanhuspoliittisissa ohjelmissa tulkkauksen tarpeessa on voitu turvata tulkin lisäksi myös omaiseen tai katsoa tulkin käyttämättä jättäminen jopa nähdä tarkoituksenmukaiseksi. (Heikkinen & Lumme-Sandt 2014, 178.)

Taru Lilja (2019) toimii Monikulttuurista osaamista Ohjaamoihin-hankkeen asiantuntijana. Hän tuo esiin kielitietoisuuden merkitystä esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan yhä vaativimmiksi muotoutuvissa tehtävissä, joissa syrjimättömyys ja sensitiivisyys ovat keskeisiä ammatillisia osaamisalueita. Liljan mukaan kielitietoisuus edistää kieleen liittyvän syrjinnän huomioimista. Kielitietoisuus mahdollistaa sen, että ohjaustilanteissa opitaan yhä paremmin huomioimaan tiedolliset, taidolliset ja asenteelliset tekijät, jotka saattavat myötävaikuttaa ohjaukseen. (Lilja 2019.) Sari Heikkisen (2015) väitöskirjassa menestyksekkäästi tuodaan esille eri sukupolvien kokemuksia ja sukupolvien keskinäisiä havaintoja sopeutumisesta suomalaiseen kulttuuriin. Tutkimustuloksissa ilmenee, että esimerkiksi ikääntyneiden maahanmuuttajien sosiaaliset suhteet rajoittuvat omaan kieliryhmään ja jälkipolvien esiintyvä huoli suomen kielen puutteellisuudesta koskee etenkin palveluiden saatavuutta ja mahdollista sairaanhoidon potilaana oloa. (Heikkinen 2015, 9.)

Bernard Spolskyn (2017, 57) mukaan kieli on tärkein etnistä identiteettiä määrittävä ominaisuus. Samaa kieltä puhuviin henkilöihin on helppo identifioitua osin siitäkin syystä, että kielen avulla muodostetaan sosiaalisia suhteita. Myös Honko & Mustonen (2018, 18) viittaavat kielen sidoksesta identiteettiin, mutta he tuovat esiin myös kieleen liittyvät tunnesiteet. Piipon ja Vaattovaaran (2016, 239) mukaan perinteisen kielen oppimismotivaation sijaan kielen opiskelun motivaatio voi löytyä siitä, miten yksilö katsoo kielitaidon edistävän osallisuutta ympäröivään yhteisöön. Uuden kielen opettelu ei siten kulminoituisi pyrkimykseksi oppia valtakieltä vaan keinoksi kehittää globaalissa maailmassa kehittyvää, dynaamista kielellistä identiteettiä.

Suomessa opiskelu, työnteko ja asuminen edellyttää suomen kielen oppimista. Samalla oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin on Suomessa lainsäädännön takaama. Monikielisyys rikastuttaa identiteettiä, helpottaa uusien kielten oppimista ja kehittää ajattelua. Lisäksi se voi ehkäistä ikääntymisen haitallisia sivuvaikutuksia, kuten muistihäiriöitä. Omien juurten, kielen ja kulttuurin tunteminen on tunneelämän kannalta tärkeää. Maahan muuttaneissa perheissä yhteinen kieli säilyttää siteen kotimaahan ja kulttuuriin sekä auttaa vahvemman identiteetin ja omanarvontunnon kehittymistä. (Honko & Mustonen 2018, 28–29.) Kun keskustelu ryhmässä käydään omalla äidinkielellä tunteiden ja ajatusten ilmaiseminen helpottuu (Vainio 2010, 20).

Kieli ei ole pelkästään vain viestinnän väline, vaan se yhdistää henkilön perheeseen ja muiden samaa kieltä puhuvien yhteyteen. Kieli on siten merkityksellinen suhteessa itseensä ja suhteessa yhteisöön. Kielitaitoa tarvitaan arkielämän väliin, mutta sen muita tehtäviä, kuten itsensä ilmaisemista, ympäröivän maailman jäsentämistä tai identiteetin tuottamista ei usein tiedosteta. (Martin 1999, 2.)

4 IKÄÄNTYMISEN MONINAISUUS

4.1 Ikä sosiaalisena konstruktiona

JADE -toimintakeskuksen kohderyhmänä ovat yli 50-vuotiaat henkilöt. Tilastollisesti yli 50-vuotiaat eivät täytä vielä ikääntyneen määritelmää. He ovat työiässä ja siten ikääntyviä henkilöitä. Käytännön havainnon perusteella JADE -toimintakeskuksen kävijöistä osa on kuitenkin jo yli 65-vuotiaita (Susanna Lehtovaara, henkilökohtainen tiedonanto 3.10. 2019). On näin ollen tarpeen määritellä millaiseen sosiaaliseen konstruktioon he tässä yhteiskunnassa iän puolesta asettuvat.

Laissa ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvueluista (L 28.12.2012/980) ikääntyneellä väestönosalla tarkoitetaan yli 65-vuotiasta väestöä. Kuitenkin Helsingin kaupungin ikääntyvien palvelutarvetta koskevalla internet- sivuilla puhutaan samassa asiayhteydessä sekä ikääntyvien että iäkkäiden palvelutarpeesta. Lisäksi samalta sivulta löytyy ikääntyneiden palvelutarpeiden arviointi -lomake. Aiheessa on näin ollen käytetty kolmea ikääntymiseen liittyvää termiä: ikääntyvä, ikääntynyt ja iäkäs (Helsingin kaupunki 2019.) Lain mukaan iäkkään määritelmä viittaa kuitenkin henkilöön, jonka toimintakyky on joltain osin heikentynyt ikään liittyvien sairauksien tai rappeumien johdosta (L 28.12.2012/980). Tilastokeskus määrittää asunnossa yli 65-vuotiaan asukkaan termillä vanhusasuntokunta, mutta muutoin se ei määrittele ikääntyvää, ikääntynyttä eikä iäkästä (Timo Nikander, henkilökohtainen tiedonanto 17.10.2019).

Kolmas ikä sen sijaan sijoittuu työuran ja iäkkyyden väliin ajanjaksona, jota ilmentävät esimerkiksi määritelmät yksilölliset tavoitteet, vapaus nauttia ja terveellinen elämä. Elämänvaiheena se mielletään aivan toisenlaiseksi kuin perinteinen vanhuus. (Pietilä & Saarenheimo 2017, 14.) Kansallinen Ikäkomitea on nimittänyt yli 45-vuotiaita ikääntyviksi, kun taas ikääntyneellä on tarkoitettu yli 55-vuotiasta (SAK 2008, 9). Kolmas ikä elämänvaihe ilmentää enemmän vanhenemista kulttuurisena ilmentymänä kuin kronologisen ikääntymisen vaiheena. Se on saanut osakseen kritiikkiä myös siksi, että siihen liittyy vahvasti hyväosaisten

mahdollisuudet seikkailuihin ja elämyksiin. Mahdollisuuksien ei kuitenkaan tulisi rajautua toimeentulon tai siihen rinnastettavien luokkien perusteella. Siitä syystä yhteiskunnan tulisi edistää toimijuuden toteutumista sen kaikille jäsenille. (Saarenheimo 2017, 32, 40-41.)

Ikääntyminen on sidoksissa ympäristöön, mikä muovaa ikääntymistä ilmiönä niin odotusten, oletusten kuin uskomustenkin kautta. Turhan usein ikääntymisestä puhutaan yleisellä tasolla, sillä ikääntyminen on hyvinkin yksilöllinen prosessi. (Ayalon & Tesch-Römer 2017, 1.) Ikääntyvien ja ikääntyneiden maahan muuttaneiden hyvinvointia uhkaavina tekijöinä voidaan tunnistaa köyhyys, psyykkiset ja fyysiset sairaudet sekä yksinäisyys. Sen sijaan maahan muuttaneiden kohtaama ikäsyrjintä on jäänyt vähemmälle huomiolle. (Dolberg, Sigurðardóttir & Trummer 2017, 179.) Hilikka Linderborg (2012, 94) kuvaili tutkimuksensa johtopäätöksissä sitä, miten ikääntyvien somalimiesten tarpeet olivat itse asiassa varsin samanlaisia kuin muilla ikäisillään. Ikääntyvällä maahan muuttaneella on kulttuuritaustan lisäksi yksilölliset tarpeet, toiveet ja elämäntarina (THL 2018). Ikääntyminen määritellään eri kulttuureissa eri tavoin, joka on yleensä yhteydessä maan keskimääräiseen eliniänodotteeseen (Moisala 2006, 6). Ihmisen oma kulttuuritausta vaikuttaa siihen, kuinka hän kokee oman ikääntymisen tai kuinka yhteisössä suhtaudutaan häneen. Esimerkiksi somalikulttuurissa 55-vuotias on jo iäkäs. (THL 2018.)

Vanhemmat maahan muuttaneet tutkitusti kärsivät heikommasta terveydestä, taloudellisista vaikeuksista ja osattomuudesta. Vaikka palveluiden alihyödyntämisen voidaan ajatella olevan seurausta esimerkiksi kielitaidottomuudesta, tiedonpuutteesta tai vaikeuksista asioida viranomaisten kanssa, tämä saatetaan silti palvelujärjestelmästä käsin kokea olevan jonkinlainen maahan muuttaneisiin liittyvä ominaisuus. (Dolberg ym. 2017, 182.)

Suorituskeskeistä elämäntapaa voidaan pitää nykyään eläkeikään päässeen ihanteena ja yhteiskunnallisena odotuksena (Pietilä & Saarenheimo 2017, 12-13). Psykologi Marja Saarenheimo on perehtynyt vanhenemisen aiheeseen. Hän näkee tulevaisuusorientoituneen ikääntymisen nykyajan normina myös Suomessa, vaikka aiheeseen liitetään yhä sairauskeskeistä ja yksilön taantumiseen

rinnastettavaa puhetta. Omanlaisen elämän rakentaminen koetaan tärkeäksi niin nuorilla kuin vanhoilla ihmisillä. (Saarenheimo 2017, 33–34.)

4.2 Ikääntyvän palvelutarpeen sijoittuminen olemassa oleviin kotouttamisen rakenteisiin

Tutkimusasetelman kannalta on luontevaa kuvailla sitä palveluympäristöä, jossa ikääntyvä maahan muuttanut toimii. Tämän tarkoituksena on tarkentaa miten tämänhetkiset palvelut vastaavat ikääntyneiden maahan muuttaneiden tarpeisiin mahdollisuuksien mukaan juuri Helsingissä. Tämän lisäksi tarkennamme aiheeseen liittyvää terminologiaa ja miten tässä työssä ilmiöitä nimitämme. Tutkimuksemme kontekstissa haluamme viitata aktiivisen kotoutumisen näkökulman sijaan hyvän ja mielekkään ikääntymisen tavoitteeseen ja kotiutumiseen.

Valtakunnan tasolla hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi laatusuosituksessa on tavoitteena ollut terveyden ja toimintakyvyn turvaaminen (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2017, 7). Kotoutumista edistävä laki (30.12.2010/1386) on asetettu edistämään yksilön tasavertaisen aseman saavuttamista suomalaisessa yhteiskunnassa. Laki turvaa oikeuden kotoutumissuunnitelmaan, jonka kesto on yksilöllisesti arvioituna kolmesta viiteen vuotta, mikäli kotoutumisajan pidentämiselle on erityinen peruste. (L 30.12.2010/1386.) Kotouttaminen ja kotoutuminen ovat yleisesti integraatiopuheessa ilmeneviä termejä. Termit eroavat toisistaan lain määritelmän mukaisesti siten, että kotouttaminen sisältää aktiivista toimintaa viranomaisten ja muiden tahojen puolelta (L 30.12.2010/1386). Vastaavasti kotoutuminen on kaksisuuntainen prosessi, jossa sekä yhteiskunta että yksilö vastaavat siitä, että maahan muuttanut pääsee osaksi yhteiskuntaa: yksilö edistää tietämystään ja taitoja sopeutuakseen uuteen maahan ja yhteiskunta muuntuu väestön moninaistuessa (Kotouttamisen osaamiskeskus. Kotoutumisen kaksisuuntaisuus).

Myös kotoutumista edistävän lain kolmas luku viittaa laajempiin kotoutumisen tavoitteisiin, joissa paikallistason erilaisin vaikuttamistyön tavoin tulisi edistää eri väestöryhmien keskinäistä vuoropuhelua, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. (L

30.12.2010/1386.) Oppimista tulisi tapahtua molempiin suuntiin. Se merkitsee sitä, että myös valtaväestöön kuuluvat asettuvat kielenoppijan asemaan. Esimerkiksi kouluissa ei ole tarkoitus kasvattaa oppilaita pelkästään suomenkielisiksi vaan kohti toimivaa monikielisyyttä. (Honko & Mustonen 2018, 21.) Toisaalta, kuten Linderborg (2012, 93) työssään tuo ilmi, yhteiskunnassa tiukasti vallitsevat tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskäsitykset voivat myös estää ymmärtämästä eri tekijöiden, kuten etnisyyden, tuottamia eroja.

Hyvän ikääntymisen ja palvelujen turvaamiseksi sosiaali- ja terveysministeriö on laatinut sitä koskevan laatusuosituksen. Laatusuositus on kohdennettu ensisijaisesti kunnallis- ja maakuntahallinnon käyttöön, mutta palvelee yhtä lailla muita kohderyhmän kanssa työskenteleviä toimijoita. Laatusuositusten keskeinen tarkoitus on ohjata palvelujen uudistamista ja ennakointia väestörakenteen muutoksissa, sillä toimintakykyisen ikääntymisen tukeminen ennakoivasti vaikuttaa positiivisesti myös julkisen talouden kestävyYTEEN. Tässä yhteydessä tuodaan esiin hyvinvoivan ikääntymisen merkitys työurien pidentymiselle sekä mahdollisuus osallistua yhteiskuntaan sen täysivaltaisena jäsenenä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 7, 15.) Näin ollen laatusuositusten rajapinnan voi katsoa kohdistuvan niihin työiässä oleviin ikääntyviin, jotka meidän tutkimuksessamme ovat kohderyhmää.

Kotoutumista edistävä laki on erityislaki, jonka turvin edistetään maahanmuuttajien yhdenvertaisen aseman saavuttamista suhteessa valtaväestöön (TEM 2015, 3). Kotoutumista edistävässä laissa (L 30.12.2010/1386) määritetään erikseen maahanmuuttaja, joka tarvitsee erityisiä toimenpiteitä. Tässä yhteydessä erityisinä toimenpiteinä perustellaan tarpeet tehostetuille kotouttamistoimenpiteille muun muassa silloin, kun henkilön toimintakyky on sairauden, vamman tai muun syyn vuoksi alentunut. Vastaava syy voi olla myös esimerkiksi ikä, perhetilanne tai luku- ja kirjoitustaidottomuus. (L 30.12.2010/1386.) Kunnat on veloitettu ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta ja iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (5§, 28.12.2012/980) puitteissa laatimaan suunnitelma ikääntyneiden kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaavien palveluiden järjestämiseksi. Helsingissä ei ole tällä hetkellä voimassa lain vaatimuksen mukaista

suunnitelmaa, jossa olisi määriteltynä ikääntyvien hyvinvoinnin tuen tarpeeseen kohdennettuja palveluja ja toimia (Helsingin vanhusneuvosto 2019, 1).

4.3 Kotouttamisen tavoitteet ikääntyessä

JADE -toimintakeskuksen suunnittelija Susanna Lehtovaara (2016) on tuonut esille kotoutumisen kokemuksellisuuden tarkastelun lisäksi myös kotiutumisen merkityksen. Kotoutumisen voi kokemuksellisella tasolla nähdä kodin ja oman arjen luomisena sekä naapurustoon kuulumisella. Kotiutumisen voi määritellä kokemuksena kodin ja oman henkilökohtaisen mielekkään arjen ja naapurustoon ja lähiyhteisöön kuulumisena. Kotoutumisessa sekä kotiutumisessa keskeisenä asiana on myös yhteinen ja jaettu kieli. Sujuva suomen kielen taito helpottaa päivittäistä asioimista ja tuo turvallisen tilan vuorovaikutukselle. (Lehtovaara 2016.)

Maahan muuttaneet ovat heterogeeninen ryhmä ihmisiä. Joukossa on ihmisiä korkeakoulutetuista luku- ja kirjoitustaidottomiin. (Pöyhönen, Suni & Tarnanen 2019, 264, 271.) Tämän lisäksi tulee huomioida, että maahan muuttoa tapahtuu elämän eri ikävaiheissa sekä luonnollisesti eri syihin perustuen (Torres & Serrat 2019, 1). Pöyhönen, Suni ja Tarnanen (2019) esittävät että, kotoutumista edistävä koulutus ei saavuta kaikkia maahanmuuttajia. Kotoutumista edistävä koulutus on suunnattu työikäisille, joten sen ulkopuolelle jäävät muun muassa iäkkäät. (Pöyhönen, Suni & Tarnanen 2019, 264, 271.) Kotouttamiskäytännöt kenties määrittävät itsensä nuorille henkilöille, jotka ovat oletetusti muuttaneet uuteen maahan vapaasta tahdostaan. Asioiden välillä voidaan nähdä yhteys siksi, että muuttoliikkeen myönteinen vaikutus voidaan nähdä matalapalkka-alojen työvoiman saatavuuden lisääntymisenä tai esimerkiksi syntyvyyden kasvuna. (Dolberg ym. 2017, 181.)

Dowdin ja Bengtsonin vuonna 1978 luoman hypoteesin mukaan vähemmistöön kohdistuva syrjintä voi kertaantua, mikäli he sijoittuvat johonkin muuhunkin vähemmistöön (Krekula 2007, 161). Yksilön voimavarat onnistuneen kotoutumisen osalta liittyvät muun muassa terveyteen, maahantuloikään, koulutustasoon ja kielitaitoon (Heikkinen 2015, 29). Iäkkään maahanmuuttajan ollessa kyseessä

lähtökohdat onnistuneeseen kotoutumiseen ovat teoreettisesti heikot. Siinä missä nuorten on helpompi uudessa kotimaassa solmia ystävyysuhteita ja oppia uuteen kulttuuriin, kieleen ja käytännön tapoihin, vanhemmilla ihmisillä tämä on tutkitusti vaikeampaa. (Säävälä 2013, 118.) Sari Heikkinen ja Kirsi Lumme-Sandt (2014, 180) pohtivat asiaa siltä kannalta, että iäkkäät ovat vaarassa jäädä pysyvään kotoutumisen prosessiin.

Päivi Ahosola (2018) on tutkinut vanhustyön ja vanhuspoliittisten linjauksissa ja asiakirjoissa ilmenevää puhetta. Tutkimustuloksissa ilmenee huoli siitä, että omaiset nähdään vanhusten hoivan ja huolenpidon turvaajina ja siten myös vanhustenhoidon korvaajana. Vaihtoehtoisesti perheettömän vanhuksen kohdalla korostuu puhe syrjäytymisen ja yksinäisyyden ehkäisystä, ei hoivasta. (Ahosola 2018, 59.) Työ- ja elinkeinoministeriön toimittamassa raportissa maahanmuuttajia kuvaillaan pääasiassa työikäiseksi tai tätä nuoremmaksi väestöksi. Ikääntyväksi määritellään henkilö, joka tulee perheen yhdistämisen myötä Suomeen (Kerkkänen & Säävälä 2015, 27).

Sari J. Heikkinen ja Kirsi Lumme-Sandt (2014) selvittivät tutkimuksessaan sitä, miten ikääntyneet maahan muuttaneet olivat esillä kotouttamis- ja vanhuspoliittisissa ohjelmissa. Tuloksissa ilmenee, että ikääntyneet maahan muuttaneet näkyvät palveluiden käyttäjinä vain pieneltä osin – huolehtivathan heidän perheensä oletettavasti toisistaan. Vastaavasti ikääntyneiden heikkoon kielitaitoon oli varauduttu sekä kotouttamis- että vanhuspoliittisissa ohjelmissa varsin niukasti. Kielitaidottomuus oli kyseisessä tutkimusaineistossa nimetty haaste, mutta tarkastelluissa ohjelmissa ei kyetty antamaan selkeitä ohjeita haasteen ratkaisemiseksi. (Heikkinen & Lumme-Sandt 2014, 176–177.)

Dohlberg ym. (2017, 180) mukaan maahan muuttaneita kuvaavat epäyhtenäiset ilmaukset kertovat kenties siitä, miten vähälle huomiolle kyseinen väestönosa poliittisessa sekä yleisessä puheessa on jäänyt. Suomessa ikääntyviä sekä ikääntyneitä koskeva keskustelu tai maininnat virallisissa asiakirjoissa vaikuttavat varsin hajanaisilta, kuten aiemmin edellä olemme tuoneet ilmi. Lisäksi maahanmuuttajien terveyttä ja hyvinvointia kartoittaneessa tutkimuksessa (Rask, Castaneda, Koponen, Koskinen, Sainio, Koskela, Kaikkonen & Linnanmäki 2012, 289)

todetaan, että maahanmuuttajien tilanteesta on vaikea tuottaa tilastotietoa ja siten myös tehdä poliittisia päätöksiä niiden pohjalta. Maininnat ikääntyneistä tai ikääntyvistä jättävät tulkinnanvaraa siitä, ketä kohderyhmänä tavoitellaan. Määrittelyn vaikeus toisaalta voi johtaa siihen, että palvelutarve jää joltain osalta kokonaan huomioimatta. Paikallistasolla, esimerkiksi Helsingin voimassaolevassa kotouttamisohjelmassa ikäihmisiä koskeva maininta liittyy lähinnä pyrkimykseen ohjata heitä aktiivisesti liikunnan ja kulttuurin pariin (Helsingin kaupunki 2018, 20).

Työ- ja elinkeinoministeriön tuottamassa Kotoutumisen kokonaiskatsauksessa sanotaan, että poliittisella tasolla on jo pitkään pidetty yksilöllisten palveluiden tavoitetta yhtenä merkittävänä suuntaviivana kotoutumiskysymyksessä. Sen lisäksi erityistä huomiota tulisi kiinnittää ryhmiin, joilla on erityisiä haasteita työelämään pääsyssä tai sinne kiinnittymisessä. (TEM 2013, 53.) Tuuli Kurki (2018) tutki väitöskirjassaan sitä, miten kotouttamispolitiikka ja kotouttamisen käytännöt toimivat. Hänen mukaansa huolimatta siitä, että kotoutuminen pyrkii tekemään maahanmuuttajista aktiivisia ja tasa-arvoisessa asemassa olevia yhteiskunnan jäseniä, voivat kotouttamistoimenpiteet vahvistaa, ehkäisemisen sijaan, maahanmuuttajien syrjäytymistä. Maahanmuuttajia ei nähdä Kurjen mukaan niinkään erilaisina yksilöinä, joilla on erilaiset taustat ja tarpeet, vaan yhtenä yhtenäisenä ryhmänä. (Kurki 2018, 59–64.)

5 HYVINVOINTI

5.1 Hyvinvointi arjen näkökulmasta

Arki käsitteenä merkitsee elämää, joka koostuu työstä tai opiskelusta, harrastuksista sekä elämästä kotona. Arki muodostuu eri ympäristöissä tapahtuvista yksin tai muiden kanssa tehdyistä toiminnoista. Näillä toiminnoilla tavoitellaan hyvinvointia. Arjen hyvinvointi koostuu siitä tuntemuksesta, että elinolot, toimintamahdollisuudet sekä voimavarat ovat riittävät tyydyttämään ihmisen tarpeita tietyssä elämän vaiheessa. (Rajas 2011, 243, 262.)

Pohjoismaisella hyvinvointitutkimuksella on tapana keskittyä hyvän elämän sijaan sen vastakohtaan, huonoihin elinoloihin, ja rakentaa päätöksentekoa näistä lähtökohdista käsin kohti parempaa (Simpura & Uusitalo 2011, 114). Hyvinvointiin kytkeytyvän arvottamisen perusteella asiat voivat olla tunnistettavasti paremmin tai huonommin ja arvo vaikuttaa hyvinvoinnin kokemukseen. Hyvinvointiin keskittyvällä tutkimuksella pyritään kuitenkin määrittämään mitä on hyvä elämä. (Simpura & Uusitalo 2011, 106.) Pot, Keijzer & De Bot (2018, 11) havaitsivat omassa tutkimuksessaan, että sosiaaliset tukiverkostot, jotka koostuivat lähinnä sukulaisista, naapureista tai työkavereista, vaikuttivat hyvinvoinnin kokemukseen. Koetun hyvinvoinnin näkökulmasta sosiaalisilla suhteilla on merkittävä rooli ja siksi yhteiskuntapolitiikassa yhteisöllisyyden vahvistamisella pyritään tätä osatekijää vahvistamaan (Pessi & Seppänen 2011, 288).

Hyvinvointi käsitteenä jaetaan yksilölliseen sekä yhteisötason hyvinvointiin. Yksilöllisen hyvinvoinnin tekijöitä on sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttaminen, onnellisuus ja sosiaalinen pääoma. Yhteisötason tekijöitä puolestaan ovat elinolot, kuten asuinolot ja ympäristö, työhön ja koulutukseen liittyvät seikat kuten työllisyys ja työolot sekä toimeentulo. (THL 2019b) Hyvinvoinnin määrittelystä on olemassa lukuisia lähestymistapoja, joten tässä opinnäytetyössä keskitymme yksilötason hyvinvointiin arjen näkökulmasta.

Kokemus hyvinvoinnista on yksilöllistä. Se perustuu senhetkiseen elämäntilanteeseen ja kokemukseen siitä, millaiset mahdollisuudet yksilöllä on vaikuttaa omiin elinolosuhteisiinsa. Autonomian ajatuksen mukaan ihmisen tulisi olla oman elämänsä vastuullisia muotoilijoita. Hyvinvoinnin kokemuksessa keskeisenä on yhteisöllisyyden ja merkityksellisen elämän kaltaiset asiat aineellisten olosuhteiden sijaan. Kotitalouksien arkinen hyvinvointi liittyy keskeisimmin tuloihin sekä kulutusmenoihin. Vapaa-ajan koetaan yleisesti lisäävän hyvinvointia, mutta ikääntyvällä, työttömällä tai yksinäisellä liika vapaa-aika voi olla hyvinvointia heikentävä tekijä. Myös työttömyys voi heikentää koettua hyvinvointia taloudellisen turvattomuuden sekä sosiaalisten verkostojen puuttumisen takia. (Rajas 2011, 99, 243–245, 253, 255.)

Maahan muuttaneen terveyttä ja hyvinvointia vahvistavia tekijöitä ovat Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) mukaan hyvä elämänlaatu, tyytyväisyys elinoloihin uudessa kotimaassa, perheeltä ja yhteisöltä saatu tuki sekä luottamus suomalaiseseen palvelujärjestelmään. Vastaavasti heikentäviä tekijöitä ovat kokemukset kotimaassa ja matkalla uuteen kotimaahan, vaikeudet kotoutumisessa ja eri yhteisöihin osalliseksi pääsemisessä, sairauksien hoitamatta jääminen sekä palvelujen saamisen vaikeus Suomessa. Myös huonot kokemukset uudessa kotimaassa kuten syrjintä ja puutteet sosiaalisissa verkostoissa heikentävät hyvinvointia. (THL 2019a.)

5.2 Terveyden edistäminen

Hyvinvointi ja terveys liitetään usein toisiinsa (Saari 2011, 34). Terveyserot voivat olla eri maahanmuuttajaryhmien välillä hyvinkin suuria. Siihen vaikuttaa monet tekijät kuten lähtömaa, maahan muuttaneen ikä, kulttuuriset käsitykset terveydestä sekä oma tuntemus terveydestä. (THL 2019a.) Terveys on jatkuvasti muuttuva tila, johon vaikuttavat sairaudet sekä fyysinen ja sosiaalinen elinympäristö. Ihmiset myös määrittävät terveytensä eri tavoin. Koettuun terveyteen vaikuttaa vahvasti henkilön oma tavoite ja se, millaisessa fyysisessä sekä sosiaalisessa ympäristössä hän elää. (Huttunen 2018.)

Työterveyshuollossa toteutettavat terveystarkastukset ovat lähtökohtaisesti tarkoitettu havaitsemaan työn aiheuttamien altistuksien vaikutuksia työntekijän terveydelle. Valtaosa näistä tarkastuksista on kuitenkin ikäryhmätarkastuksia, joissa tarkastellaan yleistä terveydentilaa työhyvinvoinnin ja kansantautien ehkäisyn näkökulmasta. Yleisesti ottaen aikuisille tehtyjen ikäkausittaisten terveystarkastusten on katsottu hyödyttävän varsin vähän etenkin siksi, että terveysriskit ovat ulkoisesti jokaisen itse havaittavissa. Yksilön oma kyky ja halu muuttaa asioita ja hakeutua avun piiriin korostuu myös henkisen hyvinvoinnin osalta. (Saarelma 2019.) Laissa ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista (28.12.2012/980, 12§) todetaan, että kunnan on järjestettävä terveystarkastuksia niille, joiden elämään voidaan katsoa liittyvän sellaisia riskitekijöitä, jotka saattavat edellyttää palveluita.

Runsas tutkimuksellinen näyttö kertoo siitä, että osalla vanhemmista maahan muuttaneista terveys on monilta osin heikompi alkuperäisväestöön nähden. Maahan muuttajuus ei itsessään heikennä terveydentilaa, vaan kyse on enemmänkin yksittäisten tekijöiden kokonaisuudesta, jotka altistavat heikommalle terveydentilalle. (Pot ym. 2018, 1.) Maahan muuttaneiden hyvinvointi on liitetty suomalaisissa tutkimuksissa erityisesti psyykkiseen terveyteen ja mielen hyvinvointiin (Castaneda, Larja, Nieminen, Jokela, Suvisaari, Rask, Koponen & Koskinen 2015, 11; Castaneda, Lehtisalo, Schubert, Pakaslahti, Halla, Mölsä & Suvisaari 2012, 145; Kerkkänen & Säävälä 2015, 9). Psyykkinen hyvinvointi on myös tärkeä tekijä kokonaisvaltaisen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin kannalta (Castaneda ym. 2012. 145).

Terveystiedon lukutaito koostuu osaamisalueista, jotka mahdollistavat tiedontarpeen tunnistamisen ja itsenäisen tiedonhaun. Kuvailun kaltainen lukutaito tekee tiedon soveltamisen arjessa mahdolliseksi. Terveystta koskevan tiedon saanti ei vaikuta ainoastaan yksilöön vaan on merkittävä osa kansanterveyttä. Vaikka tietoa on nykyään mahdollista saada useista eri lähteistä, on sen lukutaidossa eroja esimerkiksi iän, koulutuksen tai etnisen taustan vuoksi. Vastuunotto omasta terveydestä edellyttää, että tarvittava terveystieto on saavutettavissa. (Niemelä, Ek & Huotari 2012, 150-152.)

Viime vuonna julkaistussa tutkimuksessa (Eronen, Paakkari, Portegijs, Saajanaho & Rantanen 2018) selvitettiin terveystiedon lukutaidon merkitystä ikääntyneen terveydelle. Tutkimuksen johtopäätöksissä todetaan, että hyvä terveystiedon lukutaito korreloi hyväksi koetun terveyden kanssa. Se myös näkyi konkreettisesti fyysisessä ja psyykkisessä terveydessä. Korrelaatio oli havaittavissa myös taloudellisen hyvinvoinnin ja terveyden lukutaidon välillä. (Eronen ym. 2018, 553.) Vastaavanlaisia huomioita on tehty myös Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi -tutkimuksessa (Koskinen, Castaneda, Koponen & Rask 2012) koulutuksen sekä terveyden ja hyvinvoinnin yhteyksistä tehdyistä yhteenvedoista. Myös Pot, Keijzer ja De Bot (8, 2018) totesivat omassa tutkimuksessaan, että lukutaito oli verrannollinen opiskeluvuosiin ja työmuistiin. Kyseisen tutkimuksen tuloksissa kuvataan muun muassa venäläistaustaisten lukiotason koulutuksen saaneiden vastaajien kokevan monin tavoin terveyden ja hyvinvoinnin paremmaksi kuin alemman koulutuksen saaneilla vastaajilla. Yhteydet korostuivat lähes kaikilla mitatuilla osa-alueilla myös somalialais- ja kurditaustaisten vastaajien keskuudessa. (Koskinen ym. 2012, 283–286.) Edellä kuvatun kaltaiset ilmiöt sisältävät riskin siitä, että terveys ja hyvinvointi voivat eriarvoistua, mikäli terveystiedon lukutaitoa ei mielletä kansalaistaidoksi (Niemelä, Ek & Huotari 2012, 155).

5.3 Osallisuus ja sosiaalinen yhteenkuuluvuus

Ulkopuolisuuden tunne voi syntyä sekä vähemmistökieleen kuulumisen että ikääntymisen perusteella. Monikielisten yhteisöjen kannalta on tärkeää, että vähemmistökielten puhujat saavat ilmaista ja rakentaa omaa identiteettiään sekä tuntea kuuluvuutta itselleen merkityksellisiin yhteisöihin (Honko & Mustonen 2018, 21). Kuuluvuuden merkitystä kuvaa myös se, että ulkopuolisuuden kokemus itseään koskevissa aiheissa vieraannuttaa yhteiskunnasta ja sosiaalisista suhteista (Särkelä 2011, 280). Vastaavasti Lourenco ym. (2013, 676) toivat tutkimuksellaan esiin sen, miten osallistava työpajatyöskentely auttoi senioreita näkemään heissä itsessään potentiaalia sekä suhtautumaan ikääntymiseen uudella tavalla. Müller & Lehtosen (2016) mukaan ihminen on psykofyysinen kokonaisuus, joka muuttuu koko elinkaaren ajan. Muutokset ovat vahvasti sidoksissa vuorovaikutukseen ympäristön kanssa. Sosiaalisen vuorovaikutuksen keinoin

rakennetaan esimerkiksi käyttäytymismalleja ja kulttuurisia tapoja, mutta myös käsitystä omasta itsestään. (Müller & Lehtonen 2016, 75–76.)

Sosiaalinen yhteenkuuluvuus liitetään yhteiskuntapolitiikassa kilpailukykyyn yhtenä sen ulottuvuuksista. Suomalainen sosiaalista yhteenkuuluvuutta koskeva puhe nojaa EU-tason strategiaan määreisiin siitä, mitä termillä eri asiayhteyksissä kuvataan. (Saari & Pessi 2011, 15, 60.) Angel, Laiho, Pessi & Zrinščak (2017) kuvaavat sosiaalista yhteenkuuluvuutta varsin abstraktiksi termiksi, jonka sisällölle on annettu erilaisia merkityksiä. Sosiaalisen yhteenkuuluvuuden merkitys korostuu EU-tasolla esimerkiksi siksi, että liikkuvuuden ja moninaisuuden myötä on ilmennyt uudenlaisia sosiaalisia ongelmia ja poliittisia haasteita. Tämä on muodostunut kiinnostavaksi aiheeksi etenkin sosiaalisen yhteenkuuluvuuden kannalta ja on samalla tehnyt sekä poliittisesta että kansalaistoimintaan osallistumisesta ajankohtaisen aiheen. (Angel, Laiho, Pessi & Zrinščak 2017, 54.) Sandra Torres ja Rodrigo Serrat (2019) kuvaavat artikkelissaan vanhempien maahanmuuttajien kansalaistoimintaan osallistumisen tärkeyttä. Tähän aiheeseen ovat heidän mukaansa sitoutuneet myös muun muassa Maailman Terveysjärjestö (WHO), Euroopan komissio sekä lukuisat järjestöt sekä maat. Kansalaistoimintaan osallistumismahdollisuuksien lisäämisellä pyritään vaikuttamaan myönteisesti ikääntymiseen. Torres ja Serrat ovat kuitenkin tehneet tutkimuskirjallisuudesta huomioita siitä, että heikko valtakielen osaaminen estää merkittävästi kansalaistoimintaan osallistumisen. Vastaavasti kansalaistoiminnan areenoiksi on avautunut hyvinvointisektorin avustavat tehtävät eikä esimerkiksi niinkään poliittiset vaikuttamismahdollisuudet. (Torres & Serrat 2019, 2-3.)

Osallisuuden tunne ymmärretään silloin, kun henkilö kokee olevansa osa yhteisöä kuten työ-, harrastus- tai järjestötoiminnan kautta. Osallisuus ilmenee yhteisöissä osallistujien tasavertaisuutena ja luottamuksena. Henkilö kokee myös, että hänellä on mahdollisuus vaikuttaa yhteisössä. Yhteiskunnassa osallisuus on henkilön mahdollisuus terveyteen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaaliin suhteisiin. Tällöin jokaisella pitäisi olla mahdollisuus osallistua sekä vaikuttaa itseensä liittyviin asioihin sekä ympäröivän yhteiskunnan kehitykseen. Hyvinvointivajetta ja syrjäytymistä voidaan estää sosiaalisten verkostojen sekä osallisuuden avulla. (THL 2019d.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Tutkimusympäristö

Vierailimme keväällä 2019 JADE –toimintakeskuksessa. Yhdessä työntekijöiden kanssa sovimme havainnointikäynneistä kieliryhmissä. Havainnointikäynnit tapahtuivat ennalta sovittuina ajankohtina. Keskusteluryhmät ovat ohjattuja, vertaistukeen perustuvia ryhmiä, joita järjestetään neljällä kielellä (arabiankielinen, kiinankielinen, kurdinkielinen ja somalinkielinen). Tutkimuksen vaiheisiin osallistui kolme keskusteluryhmää. Yksi keskusteluryhmistä oli perustettu vastikään, joten tätä ryhmää ei pyydetty tutkimukseen mukaan.

Ryhmähaastatteluista kaksi toteutimme JADE- toimintakeskuksessa ja yhden Kinaporin palvelukeskuksessa. Tilat olivat keskusteluryhmien omia tuttuja kokoontumispaikkoja. Ryhmähaastatteluissa oli yhteensä neljästä seitsemään henkilöä ja niihin osallistui haastateltavien lisäksi opinnäytetyön tekijät sekä ryhmän ohjaaja, joka toimi myös tulkkina. Haastattelukysymykset oli toimitettu ennakkoon ohjaajille, jotta he voisivat kääntää kysymykset valmiiksi.

Keskusteluryhmät kokoontuvat joka viikko. Joka toisella viikolla ryhmä toimii itsenäisesti ja joka toisella viikolla ryhmissä on omankielinen ohjaaja. Ohjaajat auttoivat kääntämään opinnäytetyön esittelyn sekä auttoivat mahdollisten kielihaasteiden kanssa. Haastatteluajankohdiksi valikoitui ne päivät, jolloin ryhmä kokoontui ohjaajan ohjauksella. Halusimme varmistaa näin, että ikääntyvät osallistujat saapuisivat haastatteluihin eikä heidän tarvitsisi tulla pitkää matkaa toimintakeskukselle ainoastaan haastattelun takia.

Kaikki ryhmät ovat JADE -toimintakeskuksen työntekijöiden mukaan hyvin erilaisia. Meillä ei lähtökohtaisesti ollut tarkempaa tietoa ryhmänohjaajien taustoista tai siitä, miten pitkään he ovat kyseisen ryhmän kanssa työskennelleet. Tästä syystä haastattelimme ryhmänohjaajia lyhyesti joko suullisesti tai sähköpostin välityksellä ennen ryhmähaastattelujen toteutusta. Haastatteluissa kysimme, kuinka kauan he olivat ryhmän kanssa työskennelleet, mikä heidän

kokemuksensa alalta on sekä mistä teemat ryhmien keskusteluihin tulevat. Haastatteluissa ryhmänohjaajat kuvailivat ryhmien luonnetta ja omaa rooliaan sekä kulttuurisia sääntöjä, joita ryhmässä ilmeni. Ohjaajien haastatteluista saatua materiaalia hyödynsimme taustatietona ennen haastatteluiden aloittamista.

6.2 Metodiset ratkaisut

6.2.1 Havainnointi

Osallistuva havainnointi on nimensä mukaisesti osallistuvaa läsnäoloa tutkimuskohteen ehdoilla. Jotta läsnäolo olisi luontevaa ja tutkimuksen kohteena olevat henkilöt voivat tuntea luottamusta tutkijoihin, tulisi tutkimuksen alussa luoda mahdollisuus molemminpuoliseen tutustumiseen. (Grönfors & Vilka 2011, 49, 52.) Kenttätutkimus eli havaintoaineiston kerääminen tutkimuskohteessa on kenties suurin sosiaalitutkimuksen tutkimuskeinoista. Useiden etnograafikoiden mukaan on hyödyllistä lähestyä tutkimuskohdetta muukalaisena, avoimesti ihmetellen ja havainnoiden sekä mahdollisesti jopa kysyen niin sanottuja tyhmiä kysymyksiä. (Ruane 2016, 210, 215.) Havainnoimalla voi tehdä huomioita asioista ja yksityiskohdista, jotka pelkällä haastattelututkimuksella saattaisivat jäädä huomaamatta (Lindh 2015, 53).

Vaikka maahan muuttaneiden parissa työskentely ja kotoutuminen palveluna ja prosessina ovat meille työstämme tuttuja aiheita, teimme päätöksen suhtautua tutkimusorientaatioon huolellisesti. Huolellisuus tarkoitti työssämme sitä, että teimme suunnitelman tutkimusympäristöön sekä aiheeseen tutustumisesta osallistuvan havainnoinnin keinoin. Havainnointien kautta halusimme osoittaa kiinnostuksemme aihetta kohtaan sekä luoda luottamuksellista ilmapiiriä tulemalla tutuksi ryhmälle. Havainnointi tutustutti meidät myös ryhmän jäseniin yksilöinä sekä osana yhteisöä. Lisäksi se tuki haastattelukysymysten laatimista. Tämä oli tarpeen etenkin siksi, että tutkimushaastattelun teemoja oli aluksi hieman haastava täsmentää.

Osallistuvan havainnoinnin kenttätöön luonteesta on erilaisia määrittäyksiä. Esimerkiksi Kanasen (2014, 82) mukaan tutkijalla on havainnointiympäristössä aktiivinen osallistujan rooli, kun taas Grönfors & Vilkkä (2011, 52) katsovat osallistumisasteen määrittävän tutkimuskohteen ehdoilla. Tässä tutkimuksessa osallistuva havainnointi on molempien tutkijoiden osallistumista eri keskusteluryhmiin JADE -toimintakeskuksessa. Havainnoimme JADE –Toimintakeskuksessa sekä Kinaporin palvelukeskuksessa kokoontuvia kolmea keskusteluryhmää (somali, arabia, (mandariini)kiina) ja kutakin niistä kahdesti. Havaintoaineistoa keräsimme käsivaraisin muistiinpanoin etukäteen laatimaamme havainnointitaulukkoon. Koska emme osaa ryhmissä puhuttavia kieliä, tarkkailimme ryhmädynamiikkaa, osallistumista, eleitä ja ilmeitä.

Havainnointia voi käyttää johtolankojen löytämiseen, sillä sellaisenaan ne eivät ole tuloksia (Alasuutari 2011, 78). Havaintoina voidaan pitää esimerkiksi ilmaisuja, eleitä sekä sanontoja ja näistä tulee kenttätöskentelyn aikana tehdä muistiinpanoja myöhempää käsittelyä varten (Ruane 2016, 218, 228). Osallistuva havainnointi eroaa tarkkailusta ja tutustumisesta, siten että havainnoinnista kirjataan ja talletetaan tietoa systemaattisesti. Toisin kuin tutustumisessa, havainnoijalla on myös tietoa ja taitoa havainnoinnista ja sen analysoinnista. (Eskola & Suoranta 2008, 98–99.)

Tony Dunderfelt esittää kirjassaan viestinnän sosiaalisen kentän viisi tasoa: Nämä viisi tasoa muodostuvat puheviestinnästä, fyysisestä viestinnästä, intuitiivisesta viestinnästä, tunneviestinnästä ja voimien viestinnästä. (Dunderfelt 2013, 16.) Tavoitteemme oli oppia ryhmissä ilmenevästä vuorovaikutuksesta, joten muokailimme havaintotaulukkoamme (LIITE 2) tehdessämme Dunderfeltin edellä kuvattua jaottelua.

6.2.2 Teemahaastattelu

Haastattelu on joustava tiedonkeruutapa. Haastattelun aikana haastattelijalla onkin mahdollisuus toistaa kysymykset, oikaista mahdollisia väärinkäsityksiä ja selvittää sanamuotoja. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 73.) Kyseessä on haastattelijan

ja haastateltavan välinen vuorovaikutustilanne, joka toteutetaan sanallisen viestinnän avulla (Kananen 2012, 103).

Teemahaastattelu on kvalitatiivisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelmä ja se voidaan suorittaa yksilö- tai ryhmähaastatteluna. Ryhmähaastattelussa haastattelijalta vaaditaan taitoa huomioida haastateltavat siten, että kaikkien haastateltavien tuomat mielipiteet ja tieto tulisi tasapuolisesti esille. Ryhmähaastattelun etuja on paljon. Tietoa voidaan saada tavallista enemmän, sillä osallistujat voivat ryhmähaastattelussa tukea toisiaan sekä innostaa ja auttaa toisiaan puhumaan esillä olevasta aiheesta. Ryhmähaastattelu palvelee myös ryhmän sisäisen vuorovaikutuksen tutkimista. (Eskola & Suoranta 2008, 94–95.) Päädyimme tässä tutkimuksessa ryhmähaastatteluun. JADE -toimintakeskuksen keskusteluryhmien ryhmärakenne oli jo vakiintunutta, jolloin ryhmä toimi haastattelussa toistensa sosiaalisena tukena.

Teemahaastattelussa edetään etukäteen valittujen teemojen eli aihealueiden ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten avulla. Siinä pyritään löytämään vastauksia tutkimustehtävään sekä tutkimuskysymyksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 75.) Haastatteluteemat ja -kysymykset teimme havainnoinneista kerättyjä huomioita sekä teoriaa hyödyntäen. Suunnittelimme haastattelukysymykset (LIITE 4) selkeiksi ja yksinkertaisiksi, jotta ne olisivat helpommin ymmärrettävissä.

Haastattelujen teemoiksi muotoutuivat ryhmän merkitys ja sisältö, kieli ja ikäänntyminen sekä vertaistuki. Teemahaastattelussa kaikkia teemoja ja niihin liittyviä kysymyksiä ei voida päättää yksityiskohtaisesti etukäteen, sillä vastaukset synnyttävät usein jatkokysymyksiä. Kysymyksillä pitäisi varmistaa mahdollisimman kattavasti aiheen kaikki osa-alueet. Jatkokysymyksien avulla päästään kiinni yksityiskohtaisempaan tietoon. (Kananen 2012, 102–103.)

Haastateltavien määrää voi olla vaikeaa määrittää etukäteen. Joissain tapauksissa haastattelija voi ottaa mukaan kaikki ilmiötä koskettavat henkilöt, jos kokonaismäärä on pieni. Muussa tapauksessa haastateltavia on hyvä olla sellainen määrä, että vastaukset alkavat toistamaan itseään. (Kananen 2012, 100–101.) Emme etukäteen tienneet keskusteluryhmien kokoa, mutta

havainnointivaiheessa kävi ilmi, että ryhmät olivat niin suuria, ettei koko ryhmän haastattelu onnistuisi. Ryhmähaastatteluihin valikoituikin pienempi osa ryhmää. Tavoittelemamme haastatteluryhmän koko oli vähintään kolme, mutta enintään kahdeksan henkilöä.

6.3 Havainnointi, aineistonkeruu ja analyysi

6.3.1 Havainnoinnin käytännön toteutus

Toteutimme havainnoinnit maaliskuun 2019 aikana. Havainnointikertoja oli yhteensä kuusi, kahdesti jokaisessa keskusteluryhmässä. Tiedotimme havainnoinnista etukäteen. Teimme selkokielisen tiedotteen tutkimuksestamme, joka käännettiin kunkin keskusteluryhmän kielelle. Erillistä tutkimuslupaa tämä opinnäytetyöprosessi ei edellyttänyt, joten kiinnitimme erityistä huomiota siihen, että prosessiin osallistuvia henkilöitä oli huolellisesti tiedotettu tutkimuksen aiheesta ja luvan antamisen merkityksestä. Tämä menettely koski myös myöhemmin esiteltävää tutkimusaineiston keruuta.

Jotta varsinaisessa havainnointitilanteessa osallistujat tietäisivät mistä havainnoinnissa on kyse, esittelimme tutkimustamme, aineiston käyttötarkoituksen, tutkimuksen tavoitteet ja etenemisen keskusteluryhmille suullisesti omakielisen ohjaajan kääntämänä. Suostumuslomakkeet havainnointia varten (LIITE 1) täytettiin yhdessä havainnoitavan ryhmän kanssa. Emme tienneet millainen osallistujien luku- tai kirjoitustaito on, joten halusimme välttyä siltä, että osa ryhmäläisistä kirjoittaisi vain nimeänsä muiden perässä lukematta ensin mistä paperissa on kyse. Havainnointiluvan myöntämisen jälkeen seurasi havainnointitilanne, joka kesti yhtä kauan kuin keskusteluryhmän kokoontuminen eli kaksi tuntia.

Havainnoitavat keskusteluryhmät olivat suuria ja osallistujia niissä oli viidestätoista lähes kolmeenkymmeneen henkilöä. Tutkimus herätti positiivista mielenkiintoa osallistujissa ja meidät otettiin lämpimästi vastaan. Havainnot kirjasimme käsivaraisesti muistiin laatimaamme havainnointitaulukkoon (LIITE 2).

Nauhoitimme myös heti havaintojen jälkeen lyhyen yhteisen keskustelun, jossa keskustelimme huomioistamme.

Pelkistimme kertynyttä havaintoaineistoa jo muutaman havainnointikerran jälkeen. Havainnointien aikana huomasimme, että omakieliset keskustelut olivat täynnä tunteita ja eläytymistä, joten haastatteluissa kysyimme esimerkiksi sitä, miten tunteet esiintyvät omalla kielellä. Viimeisillä havainnointikerroilla kerroimme ryhmäläisille siitä, että tutkimusaineisto kerätään ryhmähaastatteluin. Pyrkimyksenämme oli tuoda osallistujien tietoisuuteen kenttätyön luonne ja samalla myös herättää osallistujien mielenkiinto mahdolliseen haastatteluun.

6.3.2 Tutkimusaineiston keruu

Teemahaastattelut toteutimme maalisi- ja huhtikuun aikana. Haastatteluihin osallistui neljästä kahdeksaan henkilöä. Ryhmähaastattelutilanteessa ryhmänohjaajat vastasivat puheen kääntämisestä, vaikka ohjaajat eivät olleet ammattitulkkeja. Riskinä oli, ettei kaikki tieto välittyisi sanasta sanaan tai oleellisia asioita jäisi kääntämättä. Havainnoinnin ja tutustumisen myötä olimme kuitenkin muodostaneet vahvan käsityksen siitä, että ryhmänohjaajat näyttivät nauttivan ryhmäläisten luottamusta. Ohjaajat myös luontevasti ohjasivat meitä haastattelutilanteiden käytännön järjestelyissä, mikä oli merkittävää miellyttävän haastatteluolosuhteiden luomiseksi.

Ohjaajilla oli runsaasti kokemusta tiedon kääntämisestä JADE -toimintakeskuksessa. Keskusteluryhmissä käy usein vierailevia asiantuntijoita, joiden puhe käännetään aina osallistujille. Pohdimme paljon ulkopuolisen tulkin käyttöön liittyviä haasteita ja toisaalta mitä etua ulkopuolisella tulkin käytöllä ehkä saavuttaisimme. Myös Pot, Keijzer ja De Bot (2018, 15) kuvailivat epävirallisen tulkin käytön perusteita omassa tutkimusprosessissaan. Heidän mukaansa informantin ja epävirallisen tulkin välinen luottamusside mahdollistaa pääsyn syvemmälle tasolle ja siten tunteista puhuminen mahdollistuu. Lisäksi Linderborgin mukaan ammattitulkki voi tuoda ammatillisen osaamisen lisäksi tulkkaustilanteeseen mukaan omaa persoonallisuuttaan, jolla saattaa olla vaikutusta haastatteluiden ilmapiiriin

(Linderborg 2012, 35). Teimme päätöksen yhdessä JADE -toimintakeskuksen työntekijöiden kanssa turvautua keskusteluryhmien ohjaajien tulkkausapuun. Tätä päätöstä tuki myös se, että osallistujat olivat itse tyytyväisiä ohjaajan läsnäoloon.

Ryhmähaastattelutilaisuuden alussa pyysimme haastateltavilta suostumuksen ryhmähaastatteluun kirjallisella lomakkeella (LIITE 3). Kävimme suostumuslomakkeen suullisesti läpi omakielisen ohjaajan toimiessa tulkkina ja annoimme osallistujille mahdollisuuden esittää tutkimustilanteeseen tai tutkimukseen liittyviä kysymyksiä. Vaikka olimme rekrytoineet haastateltavat havainnointivaiheessa ja he tulivat ryhmähaastatteluun omasta tahdostaan, toimimme esiin tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuuden vielä uudelleen ennen haastattelun aloitusta.

Haastattelujen tallentamiseen on paras tapa niiden nauhoittaminen. Tällöin haastattelun aikana ei tarvitse keskittyä kirjaamiseen. Tallennettu haastattelu puretaan myöhemmin tekstimuotoon eli litteroidaan. Puhuttu aineisto kirjoitetaan mahdollisimman sanatarkasti. (Kananen 2012, 108–109.)

Olimme havainnointien perusteella varautuneet aikataulun pieniin muutoksiin ja osa haastatteliijoista joutuikin poistumaan tilanteesta ennen haastattelun loppua. Haastatteluiden vetovastuusta olimme sopineet ennen haastatteluita siten, että kun toinen meistä toimii päävastuussa olevana haastattelija, toimii toinen tarkkailijana esittäen tarvittaessa täydentäviä ja tarkentavia kysymyksiä.

Haastatteluaineistoa saimme kolmesta haastattelusta yhteensä noin kolme ja puoli tuntia. Käytimme tallennukseen kahta nauhuria, mahdollisten teknisten ongelmien minimoimiseksi. Sijoitimme nauhurit tilassa erilleen toisistaan, jolloin varmistimme äänen tallennuksen mahdollisimman kattavalta alalta. Pöydän ääressä toteutettu haastattelu tuntui luontevalle, sillä järjestely mukaili ryhmien totuttua tapaa kokoontua yhteen. Kaikkien haastateltavien kanssa käsittelimme ennalta määritellyt teemat ja niitä tarkentavat kysymykset, joiden järjestys vaihteli haastatteluissa keskustelun etenemisen mukaan.

Haastattelut litteroimme ja litterointivaiheessa jätimme kirjaamatta nimet ja muut tunnisteet. Haastattelusta muodostui litteroitua aineistoa yhteensä 34 sivua. Litteroituun tekstiin merkitsimme haastateltavat neutraalisti haastateltaviksi (H) erottelematta sukupuolta. Tutkimuskysymyksissä emme olleet määritelleet sukupuolieroja merkitseväksi tekijäksi. Puhutun tekstin litteroimme niin että emme korjanneet kieliopillisia virheitä vaan kirjasimme puheen kuten sen kuulimme.

6.3.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi on menetelmä, jolla pyritään saamaan tutkittavasta aiheesta tiivistetty kuvaus. Tällöin kerätty aineisto saadaan järjestetyksi tiiviiseen ja selkeään muotoon johtopäätöksien tekoa varten. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 103.)

Noudatimme analyysivaiheessamme aineistonlähtöistä sisällönanalyysiä. Tuomi & Sarajärven (2013) mukaan ensimmäisenä vaiheena on pelkistää eli redusoida litteroitu haastatteluaineisto ja tässä vaiheessa myös epäolennaiseksi mielletty aineisto karsitaan pois. Redusoitu aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään, jonka pyrkimyksenä on kerätä samankaltaisuudet tai mahdolliset eroavaisuudet yhteen. Lopuksi tutkimuksen kannalta olennainen tieto erotellaan eli abstrahoidaan, jonka perusteella muodostetaan teoreettinen käsitteistö. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 110–111.)

Valmiin litteroidun aineiston taulukoimme analyysin alkuvaiheessa pelkistämistä varten. Taulukossa oli kaksi saraketta, joissa toiseen sarakkeeseen oli eroteltu puhe kokonaisuutena ilmaisuina. Yksi solu merkitsi kokonaista yksittäistä puheenvuoroa ja siten eri puhujien puhe tuli selkeästi erotelluksi. Toinen sarake jätettiin myöhemmää käyttöä varten analyysiyksiköiden tueksi.

Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen (2010) mukaan tutkimuksen alkuperäisasetelman säilyttämiseksi on koodauksessa hyvä herätellä ajatuksia kysymyksillä mihin analyysiyksikkö liittyy. Mihin aineistossa ilmeneviin asioihin tulee kiinnittää huomiota? (Ruusuvuori ym. 2010, 20–21.) Analysointia aloittaessamme tutustuimme aineistoon lukemalla litteroitua aineistoa useamman kerran läpi. Rajataksemme

aineiston tutkimuskysymyksiin loimme alustavat analyysiyksiköt aineiston karsimiseksi. Lukiessamme pohdimme, miten aineistossa tuodaan esiin kielen merkitystä? Mikä sitä ilmentää? Tästä syystä laadimme työvaiheen tueksi apukysymykset jokaiselle luokalle. Esimerkiksi ryhmän merkityksestä kertovan aineiston tunnistamiseksi lähestyimme tekstiä kysymyksellä: Mikä kertoo ryhmän merkityksellisyydestä? Vastaava kysymys omasta kielestä ilmiönä: Miten suhtautuminen omaan kieleen ilmenee? Haastatteluaineistoa lukiessamme merkitsimme tekstistä osia tai sanoja, jotka ilmensivät tutkimusaihettamme ja laatimiamme luokituksia.

Valitsimme analyysiyksiköille indikaattorit, jossa keltainen väri tarkoittaa luokkaa 'ryhmän merkitys'. Muita luokkia olivat: 'vieras kieli ilmiönä' (sininen), oma kieli ilmiönä' (vihreä), 'kielimuuri' (pinkki), 'ikä' (harmaa) ja terveys (vihreä). Järjestelmällisyys oli myös yksi onnistuneen parityöskentelyn perusedellytyksistä, sillä yhteneväisillä työkäytännöillä pystyimme kumpikin tahoillamme etenemään yhteisessä analyysivaiheessa. Tulkittessamme lauseen, virkkeen tai kappaleen kertovan havainnoitavasta aiheesta, maalasimme kyseisen kohdan indikaatiövärein. Analyysiyksiköt siirsimme erilliseen taulukkoon. Taulukosta etsimme yhtäläisyyksiä ilmaisujen välillä sekä luokittelimme ilmauksia. Käytimme luokitteluun alustavia luokkia sekä niiden lisäksi teimme uusia. Tähän taulukkoon myös pelkistimme lainauksia.

Pelkistettyjä ilmauksia varten muodostimme oman taulukon aineiston ryhmittelyä varten, jossa oli alaluokkien lisäksi yläluokkia ja pääluokkia. Aineistoa oli tässä kohtaa vielä paljon ja sen täsmentäminen vei aikaa. Kävimme läpi pelkistettyjä lainauksia tarkemmin sekä loimme yhteisiä alaluokkia samanlaisuuksille. Aineistoa analysoidessamme palasimme tarpeen mukaan takaisin alkuperäisiin lainauksiin. Vaikka haastattelutilanteessa vastaukset olivat vaikuttaneet järkeenkäyviltä, niin jälkikäteen tarkasteltuna lainauksissa oli jonkin verran tulkinnanvara ja tästä syystä epäluotettavien ilmaisujen poisto supisti hieman lopullista aineistoa. Teimme tulkintamme yhteisen pohdinnan tuloksena ja ne lainaukset, joilla ei ollut tutkimuskysymysten kannalta merkitystä jätimme analyysistä pois.

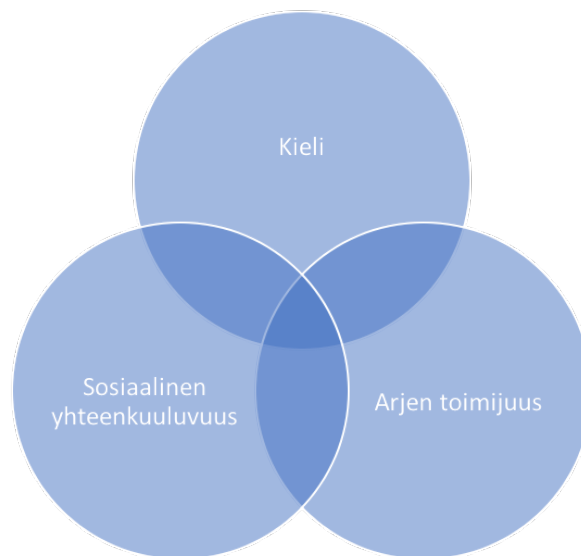
Luokitteluvaiheessa työstimme aineistoa useaan otteeseen ja järjestelimme sen sisältöä tutkimuskysymyksiä silmällä pitäen. Laadimme analyysin viimeisessä vaiheessa taulukon (LIITE 5), johon emme sisällyttäneet enää analyysiyksiköitä vaan luokittelimme aineistoa ainoastaan pelkistettyjen ilmausten mukaan. Tämä edisti aineiston järjestelyä työskentelyn edetessä. Lähtökohtamme oli analyysin alkuvaiheessa pitkälti aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä ja käsitelimme aineistoa sellaisenaan luokitellessamme aineistosta irrotettuja ilmauksia. Opinnäytetyön prosessin alkuvaiheessa meillä oli kuitenkin mietinnässä esimerkiksi Erik Allardt (1993, 89–94) teoria hyvinvoinnin ulottuvuuksista ja siitä johdetut muunnelmat. Teoriasidonnaisessa tutkimuksessa aineiston analyysi ei perustu suoraan teoriaan, mutta yhteys siihen on havaittavissa.

Teoriasidonnainen tutkimus sijoittuu teoria- ja aineistolähtöisen tutkimuksen välille. Teoriasta etsitään silloin aineistosta löydettyjen havaintojen tulkinnan tueksi selvityksiä sekä vahvistusta (Eskola 2018, 212–214). Tämä huomioiden aineistonanalyysiamme ei siten voi kutsua puhtaasti aineistolähtöiseksi. Analyysivaiheessa aloimme väistämättä miettiä mistä aineisto kertoo, kun aloimme hahmotella sille soveltuvia luokituksia. Etenkin myönteisiksi kuvattujen ilmiöiden pohjalta aloimme tarkastella aineistoa hyvinvoinnin osatekijöiden kannalta, sillä etenkin aineistossa myönteisinä ilmiöinä erottautuvien asioiden katsoimme suurelta osin olevan yhteneväisiä esimerkiksi loving - being -ulottuvuuksien kanssa. (Allardt 1993, 89–94.)

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

7.1 Tulosten keskeiset tekijät

Analysoimamme aineisto jakautui pääluokkiin, jotka edustavat arjen toimijuutta sekä sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Kuvaamme tuloksia alla olevan suhdekaavion (KUVIO 1) avulla, jossa kieli lävistää molemmat tulostekijät.

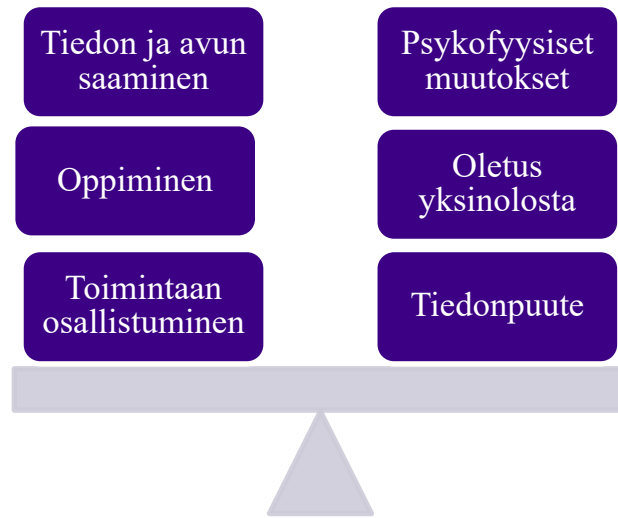

KUVIO 1 – Analyysin tuloksena muotoutuneet tutkimustulokset

Tarkastelemme seuraavaksi tuloksissa sekä sosiaalisen yhteenkuuluvuuden että arjen toimijuuden tekijöitä. Aineisto jakautui näiden molempien tekijöiden osalta joko niitä vahvistaviin tai heikentäviin osatekijöihin. Jokaista näistä osatekijöiden joukkoa tarkastelemme erillisissä alaluvuissa.

7.2 Arjen toimijuus

Arjen toimijuus tuloksissamme muodostuu JADE -toimintakeskuksessa tapahtuvasta toiminnasta, joka vaikuttaa osallistujan hyvinvointiin. Kokemus arjen toimijuudesta vaihtelee yksilökohtaisesti. Tutkimusaineistomme haarautui arjen toimijuutta kuvaaviin osatekijöihin.

KUVIO 2 Arjen toimijuutta edistävät ja heikentävät osatekijät

Jos osatekijöitä kuvaisi keinulaudalla (KUVIO 2), olisi toisessa päässä arjen toimijuutta edistäviä tekijöitä, kuten tiedon ja avun saaminen, toimintaan osallistuminen ja oppiminen. Keinulaudan toisessa päädyssä olivat vastaavasti heikentynyt toimintakyky, yksinäisyys ja tiedonpuute. Nämä heikensivät arjen toimijuutta.

7.2.1 Arjen toimijuutta edistävät osatekijät

Arjen toimijuutta edistävät osatekijät ovat jaettavissa kolmeen osioon, jotka ovat; tiedon ja avun saaminen, oppiminen ja toimintaan osallistuminen. Haastateltavat kuvasivat sitä, miten monipuolisesti he saivat uutta tietoa JADE -toimintakeskuksesta – työntekijöiltä ja muilta osallistujilta. Tiedonsaanti oli sekä henkilökohtaista ohjausta että laajempaa, ryhmässä saatua tietoa. Henkilökohtaisessa ohjauksessa apu oli esimerkiksi viranomaiskirjeen kääntämistä omalle kielelle.

Tiedonsaannin tarve yhteiskunnallisista asioista koski niin kansalaisuuden myöntämisen perusteita, verotusta kuin erinäisten sosiaalietuuksien, kuten eläkkeen hakemista. Lisäksi arkisemman tiedon saanti oli merkityksellistä, josta

esimerkkinä matkakortin hakeminen. Ikääntyviä koskevan tiedon tarve yksilöityi erillisenä alaluokkana, sillä tiedon nähtiin palvelevan erityisesti heitä. Yleinen, ikääntyviä koskeva tiedontarve itsessään korostui ja haastateltavat kokivat, että etenkin ikääntyvät tarvitsevat paljon tietoa.

Eli jos että meillä on semmosta, joku kiinnostava aihe, joka koske meitä ja joka siis oma tuntee, että se ei tiedä siitä asiasta kyllä mä yritän saada siitä tietoo sieltä.

Kaikki tieto ei välttämättä kosketa jokaista henkilökohtaisesti, mutta haastateltavat kokivat, että jos aihe on heille mielenkiintoinen ja vieras, yrittävät he päästä paikalle ja saada aiheesta tietoa. Haastateltavan mukaan heillä ei olisi syytä tulla JADE -toimintakeskukseen mikäli tieto ei olisi heitä kiinnostavaa. Tiedon saanti on tärkeää heille ja antaa syyn osallistua.

Kannattaa liikkua päivän aikana ainakin se 30 minuuttia niin sitä hän myös kertoo eteenpäin.

Samoin hänellä on ollut terveys... on ollut diabetesta ja kolesteroli on kohonnut ja verenpainetta ja hän sanoi, että hänen terveys reistaili, mutta sitten kun hän tuli JADE: en, niin se on auttanut häntä. Hänen terveys koheni.

Haastateltavat olivat saaneet tietoa ruokavalion ja liikunnan merkityksestä terveellisemmän arjen ja hyvinvoinnin tukena. Osa JADE -toimintakeskuksessa käsitellystä tiedosta, kuten diabeteksen ja kolesterolin haitoista puhuminen, on koettu tärkeänä myös omakohtaisten sairauksien takia. Haastateltavien puheesta käy ilmi, että saatu tieto edistää terveyttä, mutta myös ennaltaehkäisee sairauksia. Terveyttä koskeva tieto yhdistettynä toimintaan on auttanut haastateltavia kohentamaan terveyttään sekä parantanut heidän elämänlaatuaan.

Välttämättä muualla ei ymmärtäis, jos se on muulla kielellä esimerkiksi suomen kielellä niin sit se on vähän vaikeaa sitten. Ei siitä hyötyis paljoa mitään.

Tiedon vastaanottaminen omalla kielellä korosti mahdollisuutta ymmärtää kerrotut asiat. Tiedon vastaanottaminen suomen kielellä vaikeuttaa haastateltavien kokemuksen mukaan asioiden ymmärtämistä ja johtaa arvaamaan tiedon

merkitystä. Tieto liikkuu omalla kielellä paitsi ohjaajalta ryhmälle myös ryhmän keskuudessa henkilöltä toiselle. Omaksuttu tieto siirtyy myös ryhmän ulkopuolelle, sillä haastateltavat kertoivat jakavansa tietoa lähipiiriin.

Mutta aikaisemmin heillä ei ole ohjaaja koska silloin he oli hankala tai arva yleensä on arva mitä he sano mitä he yrittä sanoa tällainen tilanne aina arva.

Ennen omakielisten ohjaajien saamista ryhmään osallistujien oli hankalampaa ymmärtää mitä työntekijät ja asiantuntijat heille kertoivat. Haastateltavat kokivat, että he joutuivat arvailemaan, mistä on kyse. Tällöin osallistujalle on jäänyt kokemus siitä, että hän ei ole ymmärtänyt kaikkea kerrottua tietoa, sillä heikon ymmärryksen takia hänen on tarvinnut päätellä itse osa saadusta tiedosta.

Eli me saadaan toista, että omaa kokemusta esimerkiksi, jos mulla on se joku asia ja sitten toisilla on samat, että ne kertoo omat kokemukset. Mä saan aika paljon tieto sieltä, siltä kokemusta.

Asiantuntijatiedon lisäksi koettiin, että myös toisilta osallistujilta saatu vertaistieto ja tuki on tärkeää. Omia kokemuksia yhteisistä aiheista ja kokemuksista jaetaan toisille. Yhdistäviksi keskustelunaiheiksi nimettiin yksinäisyys, parisuhdehuolet, työttömyys ja sairaudet. Haastateltavien mukaan muilla osallistujilla voi mahdollisesti olla omakohtainen kokemus ratkaisusta, joka voi jaettaessa auttaa myös muita.

Täältä saa suomen kielen opetusta ja hän itse henkilökohtaisesti käy joka torstai aamulla klo10.30 hän tulee tänne ja se on hyvä hänelle, koska hän on käynyt aiemmin monessa kurssissa mutta siitä on jo pitkä aikaa, niin täällä se on hitaampaa ja hän saa paljon...hän oppii paljon uusia sanoja

Se on erilaista kuin mentäisiin jossain muualla ja saatais samaa tietoa. Koska täällä meillä on tietty aika varattuna siihen asiaan. Eli rauhassa voidaan me käsitellä ja kysyä kysymyksiä.

Ymmärrystä tuki oppimisen edellytyksiksi havaitut piirteet. Tiedonannon osalta on varattu riittävästi aikaa aiheiden käsittelyyn. JADE -toimintakeskuksessa opetetaan suomen kieltä ja tässä kohdin oppimista tuki suomen kielen opettaminen

ikäntyville soveltuvassa rauhallisemmassa tahdissa ja saman ikäisten kanssa. Yksi haastateltavista koki, että JADE -toimintakeskuksen järjestämä opetus on hänelle oppimisen kannalta hyödyllisempää, sillä hän oppi paljon uusia sanoja. Kiireettömyys mahdollistaa sen, että aihetta voi käsitellä perusteellisemmin ja aiheesta on mahdollisuus esittää täydentäviä kysymyksiä. Tiedon saanti verkkaisessa tahdissa helpottaa myös informaation sisäistämistä.

Herää se kiinnostus niin on just sitä mitä JADE tarjoaa. Jos täällä ei oltais tarjottu mitään, ei hän tulis. Miks tulla, jos täällä ei oo mitään? Se kun hän tietää et täällä tarjotaan. Ja kun hän tulee niihin tiettyihin tapahtumiin tai toimintoihin, niin on just sen takii, kun häntä kiinnostaa tulla niihin toimintoihin. Ja se toinen juttu et hän hyötyy siitä.

Toiminta edustaa aktiviteetteja, joista haastateltavat kertoivat, kuten liikunta-, keskustelu- ja käsityöryhmät. Haastateltavat kokivat, että tarjonta JADE -toimintakeskuksessa on kiinnostavaa ja että monipuoliset toiminnot motivoivat tulla toimintakeskukseen ja niistä on hyötyä heille. Useampi haastateltavista kertoi, että JADE -toimintakeskuksen järjestämät liikuntaryhmät ovat edistäneet terveyttä tai vähentäneet kroonisten sairauksien oireita.

7.2.2 Arjen toimijuutta heikentävät tekijät

Arjen toimijuutta heikentävät tekijät ovat jaoteltavissa oletukseen yksinolosta, psykofyysisiin muutoksiin ja tiedonpuutteeseen. Yksinäisyyttä ilmensi nimenomaan oletus siitä, että yksinolo olisi vaikeaa – se ei ollut koettua yksinäisyyttä. Se, että joutuisi pärjäämään yksin, näyttäytyi negatiivisena asiana. Psykofyysiset muutokset olivat seurausta sekä fyysisestä toimintakyvyn muutoksesta ja sen laskusta, että toimeettomuudesta ja masentuneisuudesta. Psykofyysiset muutokset käsittävät sekä kognitiivisten taitojen heikentymistä että psyykkistä pahoinvointia. Psyykinen pahoinvointi oli toimeettomuutta, masentuneisuuden kokemusta ja haasteita menneessä tai nykyisessä elämänvaiheessa. Kognitiivisten taitojen heikentymistä emme tässä kohdin avaa, sillä siihen ei tulosten mukaan kieli ole liitoksissa.

Tai että miksi meillä ei ole mitään tekemistä, joka vaikuttaa meidän mieleen. Miksi me olemme masentuneet? Miksi ikääntyneet ovat yksin kotona? Miksi että ne sairastuneet? Eli nää kaikki tulee tästä (toimettomuus).

Haastateltavat kokivat, että se ettei heillä ole paikkaa työelämässä tai mielekästä tekemistä päivittäin, vaikuttaa heidän mielialaansa. Toimettomuus koettiin myös ikääntyneiden yksinäisyyden sekä terveyden heikentymisen osatekijänä, vaikei omakohtaista yksinäisyyttä nimetty.

Eli täällä Suomessa jossain vaiheessa on tosi pimeää.

Ja talvet on niin pitkiä. Sen takia että siis meillä ei oo mahdollista, että mennä johonkin muu paikka ja tää on se ainoa paikka, että me näimme ihmisiä.

Erinäiset ongelmat, jotka paikantuivat sekä menneeseen aikaan kotimaassa että nykyisyyteen Suomessa, heikensivät psyykkistä hyvinvointia. Nykyisen elämänvaiheen ongelmat ja vaikeudet liittyivät suomalaiseen yhteiskuntaan. Lisäksi ympäristön vaihdos eli asettuminen uuteen maahan ja sen olosuhteisiin, kuten pimeyteen, näyttäytyi haasteena. Suomen talvi koettiin pitkäksi ja pimeys hyvinvointia heikentäväksi. Vastaavasti kesän valoisuus tuntui haasteelliselle nukkumisen osalta. Talvella haastateltavien mukaan ei heillä ole paikkaa, jossa tavata toisia ihmisiä. Tällöin JADE -toimintakeskus koettiin ainoana paikkana sosiaalisiin kontakteihin.

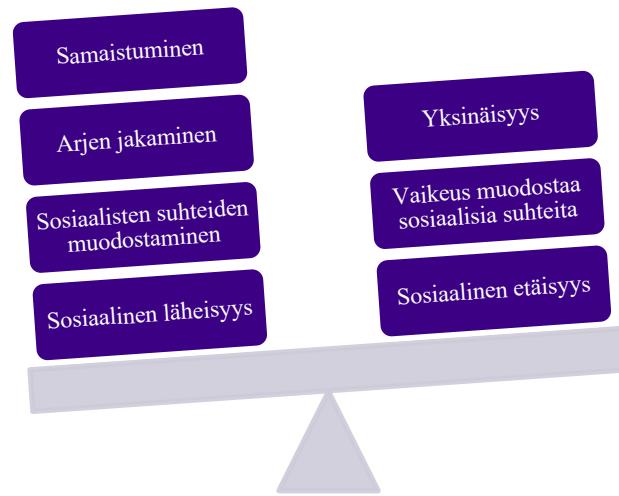
Koska ravitsemus ei ole sama he asuvat Aasiassa siellä on kuuma ja ruoka ei ole sama mutta ravitsemus se on ihan erilainen, on hyvä tietää miten voi auttaa heitä tuo muisti.

Tiedonpuute näyttäytyi etenkin epätietoisuutena terveydentilaa uhkaavista asioista. Haastateltavat toivat esiin sen, että esimerkiksi ravintosuositukset ovat erilaiset Suomessa kuin lähtömaassa, jossa ilmasto on erilainen. Heidän kertomansa mukaan Suomessa monipuoliseen ravintoon täytyy kiinnittää eri tavalla huomiota kuin entisessä kotimaassa.

7.3 Sosiaalinen yhteenkuuluvuus

Aineistostamme emme ole voineet luotettavasti erotella kaikilta osin ilmiöiden sijoittumista. Tällä tarkoitamme sitä, että aineistosta ei voitu tehdä luotettavia päätelmiä siitä, että esimerkiksi alaluokka luottamuksesta merkitsisi ainoastaan keskusteluryhmässä ilmenevästä piirteestä – kyse voi olla myös laajempi, JADE -toimintakeskusta koskettava kokemus. Tästä samaisesta syystä vertaisuus ei kytkeydy ainoastaan keskusteluryhmässä ilmeneviin kokemuksiin.

Osallisuuteen liittyy luottamuksen muodostus. Osallisuus on käsityksemme mukaan kuitenkin enemmän yksilön kokemukseen pohjaava termi, joten työmme viitekehys huomioiden katsomme tarkoituksenmukaiseksi nimittää tätä osa-aluetta sosiaalisesti yhteenkuuluvuudeksi. Sosiaalinen yhteenkuuluvuus on muodostamamme käsityksen mukaan laaja, yhteiskuntaa koskeva termi. Mukailemme tuloksissamme sosiaalisen yhteenkuuluvuuden koskemaan OECD:n raportissa (Acket, Borsenberger, Dickes & Sarracino 2011) kuvailtua Jane Jensonin luokittelua. Luokittelu perustuu vapaasti suomennettuna seuraavanlaiseen jakoon: kuulumisuus/eristäytyminen, inkluusio/ekskluusio, osallistuminen/passivoituminen, hyväksyntä/hylkäys ja oikeutus/oikeutuksettomuus. (Acket ym. 2011, 3). Tällöin meidän tuloksissamme sosiaalinen yhteenkuuluvuus tarkoittaa kuulumista tai eristämistä. Kuvaamme tuloksissamme sosiaalisen yhteenkuuluvuuden osatekijöitä keinulautaa muistuttavan kaavion kautta (KUVIO 3).

KUVIO 3 Sosiaalista yhteenkuuluvuutta vahvistavia ja heikentäviä tekijöitä

Myös sosiaalisen yhteenkuuluvuuden osatekijät jakautuvat niitä vahvistaviin ja heikentäviin tekijöihin. Vahvistaviin tekijöihin kuuluu arjen jakaminen, sosiaalisten suhteiden muodostaminen, samaistuminen ja sosiaalinen läheisyys. Heikentäviin tekijöihin sisältyi yksinäisyys, vaikeus muodostaa sosiaalisia suhteita sekä sosiaalinen etäisyys.

7.3.1 Sosiaalista yhteenkuuluvuutta vahvistavat tekijät

Haastateltavat kertovat, että sosiaalisilla suhteilla on merkitystä heidän arjensa. JADE -toimintakeskus on haastateltavien mukaan paikka, jossa voi tavata ihmisiä, mutta se on myös merkityksellinen uusien kontaktien luomisen ja toisiin tutustumisen kannalta.

Ja kun me tänne tullaan, niin se on semmonen niin kuin me tavallaan virkistäydytään. Eli tänne voi tulla ja sä tiedät et kaveri on täällä ja hänen kanssa voi keskustella ihan kaikenlaista et olemme aika läheisiä. Vaikkei olla parhaita ystäviä, mut kuitenkin silti tosi läheisiä...et avoimesti voi keskustella asioista.

Haastateltavat kokivat, että JADE -Toimintakeskuksessa käyminen virkistää ja kohottaa mielialaa. Sinne on heidän mielestään helppo tulla. Haastateltavat kokivat, että JADE –toimintakeskuksessa on aina joku tavattavissa. Suhteet muihin JADE -toimintakeskuksessa kävijöihin he kokivat läheisiksi, vaikka mainitsivatkin erikseen, etteivät ole keskenään välttämättä parhaita ystäviä.

Koska jos ei ole tällainen ryhmä he ei tunne muita, mutta kun on tällainen ryhmä olemassa, tulee sellainen sisko olo, kaikki voi kantaa toisia.

Nimitämme läheisiksi väleiksi sitä, että haastateltavat pitivät yhdessä kokoontumisista ja kohtaamista tärkeänä ja kuvailevat sen merkitystä sukulaisuutta tai läheisyyttä kuvaavin termein. He kokevat saavansa tukea ja kannattelua läheisiltä ryhmän jäseniltä sekä kuvaavat mahdollisuutta avoimeen keskusteluun. Jokaisessa haastattelussa JADE -toimintakeskuksesta käytettiin myös ilmaisua ”toinen koti”. Haastateltavat vertasivat JADE -toimintakeskusta perheeseen, joka huolehtii sen jäsenistä kuin lapsistaan. Haastateltavat myös puhuttivat muita ryhmän jäseniä sisaruussuhdetta kuvaavin termein, jolloin sisar oli kannattelijan roolissa.

Kaikki perhe tarvitsee oma isä ja äiti. Se on parempi olla tuo joku voi antaa ohjetta tai tällanen.

JADE -toimintakeskuksessa on vastaanottava tunnelma ja haastateltavat kokevat, että siellä heidät otetaan avoimesti vastaan. Myös ryhmän ohjaajaa arvostettiin ja hänen läsnäolonsa koettiin tärkeänä. Se että joku antaa ohjeita ja tietoa oli haastateltavien mielestä parempi kuin se ettei ohjaajaa olisi paikalla. Haastateltavat kertoivat myös, että keskusteluryhmän tapaamispäivä on viikon kohokohta. Tapaaminen tuo viikkoon mielekästä sisältöä.

Joo eli sillee, ku kaikki ollaan yli viiskymppisiä niin ollaan samassa niinku linjassa, et se tarkoittaa sitä, kun asioista puhutaan, niin kaikki on samaan päin menossa samaa matkaa. Eli me ollaan vanhene-massa yhdessä. Eli meillä on sama laiva... -- Joo eli ollaan samassa kyydissä ja meillä on samaa näkemystä. -- Eli suunta on sama meillä kaikilla.

Haastateltavat pystyivät samaistumaan toisiinsa yhdistävien tekijöiden kautta, joita olivat ikä, työttömyys, yksinäisyys, toimettomuus, kieli sekä kulttuuri. Heille oli tärkeää, että muut osallistujat olivat samassa elämäntilanteessa heidän kanssaan. He olivat saman ikäisiä joko eläkkeelle jäämässä tai jo eläkkeellä ja heitä yhdisti yhteinen kieli. Ikääntymistä koskevan tiedon saannin lisäksi haastateltavat mielestä oli tärkeää, että ryhmäläiset olivat samaa ikäluokkaa. He kokivat jakavansa vanhenemisen kokemuksen ja näkemyksen siitä. Ryhmissä käsiteltävät ikääntymiseen liittyvät aiheet olivat osallistujille ajankohtaisia ja tärkeitä. Heidän mielestään saman ikäisten kanssa keskustelu on helpompaa ja yhdessä nuoruuden muistelu on mieluista. Myös kulttuurisen tavan ilmeneminen kohdatessa yhdisti heitä. Tällaisia kulttuurisidonnaisia seikkoja oli esimerkiksi suruaikaan osallistuminen tai lapsen häihin osallistumisen kulttuuri.

Oma äidinkielellään tää ryhmä. Sen takia että se on kiinnostava ja tuntuu että ihan kotimaassani, kun mä tulin täähän.

Omakielisessä ryhmässä haastateltavat kokivat sen, että yhteinen kieli mahdollistaa keskustelun, vaikka kaikki osallistujat eivät ole kotoisin samasta maasta. Ryhmän sisältö koettiin myös kiinnostavaksi. Yhteinen kieli tuo tunteen kotoisuudesta. Saman kielisten ihmisten kohtaaminen oli haastateltaville merkityksellistä ja mahdollisti itsensä ilmaisun.

Avun saaminen on kuulluksi tulemista, vertaisuutta ja käytännön apua. Kuulluksi tuleminen määrittyi henkiseksi tueksi, lohdutukseksi sekä ylipäätään mahdollisuudeksi kertoa ajatuksistaan muille. Ongelmaan ei välttämättä saatu ryhmässä ratkaisua, mutta haastateltavat kertoivat, että heille jo kuulluksi tuleminen ja toisten ryhmäläisten henkinen tuki auttoi selviytymään.

Täällä kyllä me saadaan jotakin (tukea) vaikka ei ratkaista meidän asia, mutta ne auttaa meitä.

Mutta vaikka asiat ei ratkaistu mutta mitä ne saimme meiltä, henkisesti se oli tosi hyvä, heille että he pystyy jatkamaa. Mutta se sano, että jos hän ei olisi saanut meiltä tukia henkisesti ei pystynyt jatkamaan tai pärjäämään, sen ongelmien kanssa.

Haastateltavat kertoivat jakavansa arkeen liittyviä neuvoja ja apua. Se että he voivat jakaa huoliaan muille ja keskustella niistä toisten kanssa auttaa jaksamaan henkisesti. Vaikka ongelmiin ei ryhmä aina pysty tarjoamaan ratkaisua, niin selviytyminen hankalan tilanteen kanssa voi helpottua muilta tulleen tuen seurauksena. Ongelmaan saadut näkökulmat ja neuvot lisäävät voimavaroja ja uskoa mahdolliseen ratkaisuun. Voimaantumisen kokemus edesauttaa sitä, että vaikeuksien kanssa on helpompi jatkaa eteenpäin. Käytännön apuun he saavat ohjausta myös JADE –toimintakeskuksen työntekijöiltä. Mikäli työntekijät eivät osanneet tilannetta ratkaista heillä oli tieto ja taito ohjata osallistujan tarvittavan avun piiriin.

7.3.2 Sosiaalista yhteenkuuluvuutta heikentävät tekijät

Etäiset välit ilmenevät arjessa koettuna yksinäisyytenä sekä etäisyyden ylläpitona JADE -toimintakeskuksessa. Arjessa koettu yksinäisyys johtuu sekä vaikeudesta muodostaa sosiaalisia suhteita, mutta myös kiistämättömästi, subjektiivisesta yksinäisyyden kokemuksesta. Etäisyyden ylläpito tarkoittaa yksityisyyden tarkoituksenmukaista rajaamista ja sosiaalinen kanssakäyminen rajoittuu lähinnä tapaamisiin JADE -toimintakeskuksessa. Haastattelun aikana käytettiin myös ilmaisua ”Spreading but not united”, jossa haastateltava vertasi ryhmää hiekkaan rannalla. Tämän vertauksen koimme merkitsevän sitä, että samankielisyys ei tarkoita samankaltaisuutta.

On varmasti kaikilla olemassa tiettyjä asioita minkä ei haluais niinku jakaa kaikkien kanssa.

Mutta jos siis itse et halua (osallistua) eli ei saa eikä voi, anta mitään.

Haastateltavat kokivat, että tietyistä asioista he eivät halua keskustella, mutta samalla he kokivat, että kaikilla on joitakin yksityisiä asioita, mitä ei etenkään koko ryhmän kanssa halua jakaa. Keskustelu vaatii myös vastavuoroisuutta. Jos ei ole itse valmis osallistumaan niin ei myöskään välttämättä saa keskustelusta mitään.

Ja että kukaan ei ymmärtä meitä. Tai ei halua, että ymmärtä koska että me oltiin siis töissä siis kotimaassa. Meillä ei ollut...ne voi kyllä, että hyödyttää meitä mutta ei kukaan huomata sitä, että sen takia meillä täällä kyllä voimme puhua siitä, että voimme keskustella niitä asioita niin purkaa nää asiat täällä ryhmässä.

Viranomaisasiointi koettiin vaikeaksi kielellisten haasteiden vuoksi. Vaikeaksi sen teki asiointia edellyttäneiden ajanvarausten suorittaminen viranomaiselle. Toisaalta viranomaisten kanssa asiointia kuvattiin itsessään vaikeaksi ja haastatteluvilla oli kokemus, etteivät he ole tulleet ymmärretyiksi. Tämän lisäksi ikääntyvän asema yhteiskunnassa koettiin heikoksi ja palvelut ikääntyneille koettiin vähäisinä. Työhön liittyvä puhe liitettiin työllistymisen vaikeuteen. Ikääntyvän työllistyminen omaan ammattiin koettiin vaikeana. Haastateltava, joka tästä puhui, kertoi heidän olleen työelämässä lähtömaassa, mutta nyt he eivät päässeet töihin.

Joo, että siis suomalaisella ei ole hyvä sosiaalisuhdetta. Me kaivetaan sitä. Täällä meillä on mahdollista siis se työntekijän ja ryhmän kanssa suhteet. Eli niitä, joka helpottaa, tai siis ne uskaltaa tulla ja sitten siis meidän kanssa siis keskustella.

Haastatteluissa kävi ilmi, että etenkin yksin asuminen lisäsi yksinäisyyttä ja voimavarojen heikkenemistä. Haastateltavat tulevat yhteisöllisistä kulttuureista ja kuvasivat kaipaavansa sosiaalisia suhteita. Työelämän ulkopuolella oleville ei synny päivittäisiä kontakteja samalla tavalla kuin työssäkäyvillä. Lisäksi huono suomen kielen taito vaikeutti sosiaalisten suhteiden muodostamista muissa yhteyksissä. He kokivat, että esimerkiksi naapurille oli vaikeaa jutella oman heikon kielitaidon sekä suomalaisten epäsosiaalisuuden takia. Tämä heikentää yhteenkuuluvuuden tunnetta naapurustossa ja vaikeuttaa kotoutumista. JADE -toimintakeskuksessa haastateltavat saavat kaipaamansa kontaktin työntekijöiden ja ryhmäläisten kanssa. He kokevat myös, että sinne on helppoa mennä, joka viittaa paikan matalaan kynnykseen.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

8.1 Kieli siltana yhteiskuntaan?

Tulosten mukaan kieli vaikuttaa monilta osin arjen toimijuuteen ja sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen. Vaikka yleisesti ottaen kieli koetaan kommunikaation välineenä, ulottuu sen syvimmät juuret tutkimuksemme mukaan luottamuksen ja läheisyyden kokemuksiin. Kieleen luonnollisesti liittyy läheisesti ymmärtäminen ja ymmärretyksi tuleminen. Sen merkitys tulee esiin etenkin tiedon sisäistämisessä, joka koskee laajasti oppimista, ymmärrystä ja käytännön soveltamista.

Tulosten perusteella omakielinen ohjaus tai yhteiseksi koettu kieli poistivat niitä käytännön tason esteitä ja ongelmia, joita arjessa muutoin ilmeni. Kuntoutussäätiön selvityksen (2018) mukaan maahan muuttaneilla asioiden sisäistämistä edistää omakielinen ohjaus. Haastateltavat kertoivat, että JADE -toimintakeskuksen keskusteluryhmät ja siellä omalla kielellä saatu tieto ovat vaikuttaneet tiedon lisääntymiseen. Tieto on ollut ikääntyviä koskevaa niin terveyttä edistävää kuin sairauksia ennaltaehkäisevää sekä ajankohtaista tietoa yhteiskunnan asioista. Tiedon avulla he ovat pystyneet parantamaan elämäntapojaan ja hyvinvointiaan. Huomionarvoista on myös se, että saadun tiedon kuvailtiin olleen myös heille uutta informaatiota, jota ei ole saatu aiemmin muualta. Kuten Niemelä, Ek & Huotari (2012) toivat esiin, vastuunotto omasta terveydestä edellyttää sitä, että tarvittava tieto on saavutettavissa. Tulosten perusteella voidaan todeta, että JADE -toimintakeskuksen kautta välittynyt terveyttä koskeva tieto on edesauttanut ottamaan vastuuta ikääntyvien omasta terveydestä. Se, että tieto on ollut uutta, herättääkin kysymyksen siitä, mistä ikääntyvät itse asiassa tavanomaisesti saavat ikäperustaista ohjausta ja neuvontaa? Teorian perusteella (Saarelma 2019) esitetään, että yksilöllä itsellään on edellytykset arvioida terveydentilansa riskitekijöitä. Päteekö tämä kuitenkin henkilöön, joka ei pysty pohjaamaan arviotaan luotettavaan tietopohjaan?

Maahan muuttaneet eivät ole homogeeninen väestönosa ja tältäkin osin henkilökohtainen palvelu- ja ohjaustarve tulisi tulla huomioituksi siitäkin syystä, että yksilölle ei ole aiemmassa elämänvaiheessa muodostunut riittäviä valmiuksia edistää omaa terveydentilaansa. Tämä ajatus voidaan liittää myös sosiaalisen yhteenkuuluvuuden periaatteeseen siitä, että sen tarkoituksena on kaventaa yhteiskunnan eri jäsenten välisiä eroja. Maahan muuttaneiden palveluita on kritisoitu siitä, että ne ovat rakennettu yksipuoliseen tarpeeseen, joka ei huomioi yksilöiden välisiä eroja. Tällaisen huomion ovat tehneet omissa tutkimuksissaan Tuuli Kurki ja Hilikka Linderborg. Vastaavasti Sari Heikkinen on väitöskirjassaan havainnut, että samankaltainen yksipuolistaminen koskee ikääntyneitä maahan muuttaneita. Tulosten perusteella ikääntyvät maahan muuttaneet osaavat hyödyntää JADE –toimintakeskuksen palveluita henkilökohtaisten tarpeidensa mukaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että heidän palvelutarpeensa olisivat identtisiä keskenään.

Suomalaisissa tutkimuksissa maahan muuttaneiden hyvinvointi yhdistetään psyykkiseen terveyteen ja mielen hyvinvointiin. (Castaneda ym. 2015; Castaneda ym 2012; Kerkkänen & Säävälä 2015). Nämä aiheet tulivat näkyviksi myös tutkimustuloksissamme, mutta huomio kiinnittyi näiden lisäksi monipuolisesti fyysiseen terveyteen. Tuloksissa ilmenee, miten terveydentila on kohentunut JADE -toimintakeskuksen myötä. Tätä tukee myös aiemmin tuloksissa esitetty aineistote puolen tunnin arkiliikunnasta, mikä oli sisäistetty arjen hyvinvoinnin edistäjäksi. Eronen, Paakkari, Portegijs, Saajanaho & Rantanen (2018) totesivat tutkimuksessaan, että terveystiedon lukutaito näkyy konkreettisesti fyysisessä ja psyykkisessä terveydessä. Tämä tarkoitti sitä, että omaa terveyttä koskevan tiedon ymmärtäminen vaikutti myönteisesti terveydentilaan. Tulosten pohjalta emme voi tehdä tällä aineistolla vastaavaa päättelyä, mutta tulokset kylläkin ilmentävät tiedon saamisen tärkeyttä, ikääntyvän tiedontarvetta ja sitä, miten heidän on vaikea omaksua tietoa vieraalla kielellä.

Autonomian säilyttäminen tai ylipäättään sen saavuttaminen koettiin vaikeaksi, sillä asioiden itsenäinen hoitaminen oli todettu monista syistä ongelmalliseksi. Autonomian heikentymisellä on Riitta Särkelän (2011) mukaan yhteys kuulumattomuuden tunteeseen. Tulokset ilmentävät sitä, että luottamuksessa suhteessa

yhteiskuntaan on olemassa säröjä ja tämä voi murentaa sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja tavoitetta toimivasta yhteiskunnasta. Tutkimuksen tuloksissa tulee ilmi, että tiedon omaksuminen muista lähteistä oli vaikeaa ja tämä koski myös esimerkiksi suomen kielen oppimista.

Tuloksissa ilmenee yleisellä tasolla haaste tunnistaa ja tunnustaa asiakkaan kielellistä heikkoutta sekä haavoittuvassa asemassa olevaa henkilöä. Tutkimustulokset osoittavat, että tiedon antaja ei muualla ole tunnistanut kuulijan tiedon ymmärtämisen heikkoutta. Etenkin ikääntyvän tiedontarpeen kannalta olisi tärkeää toteuttaa kielilain (L 423/2003) asettamaa asiakkaan oikeutta saada tulkkauspalveluita. Tulokset tuovat esiin myös sen puolen, että muodostaessaan käsitystä kuulemastaan asiasta, ikääntyvä maahan muuttanut on joutunut arvaamaan kuulemaansa. Terveystiedon lukutaito ei kaikkien maahan muuttaneiden kohdalla liene olevan realistinen tavoite, sillä lukutaidottomuus itsessään voi estää itsenäisen tiedonhaun omalla äidinkielellä. Lukutaitoisenaikin voi olla vaikea tavoittaa tietoa, kun yhteyteen sovitetaan rakenteissa ilmenevä epäsuora syrjintä. Taru Lilja (2019) korostaa kielitietoisuuden tarvetta sosiaali- ja terveysalalla, jossa ammattilaisista tulisi ohjata toimimaan monikielistyvässä yhteiskunnassa. Ammattilaisen edistämänä kielitietoisuus huomioi maahan muuttaneen kielelliset taidot ja näin ollen puhe sopeutetaan vastaamaan toisen kykyjä, jotta ymmärtämisen ja osallistumisen esteet vähenisivät (Lilja 2019).

Tulosten perusteella sosiaalinen yhteenkuuluvuus rakentuu ensisijaisesti JADE -toimintakeskuksessa avautuvasta mahdollisuudesta tavata muita ihmisiä ja tutustua heihin. Tulosten mukaan JADE -toimintakeskus ja siellä toteutuvat kohtaamiset ovat merkittäviä ja arjessa jopa ainutlaatuisia. Tuloksissa korostuivat maahan muuttaneiden mahdollisuudet muodostaa sosiaalisia suhteita toisiin ihmisiin omista tarpeistaan käsin. Läheiset ja etäiset välit merkitsevät tuloksissa käytännössä tasoa, jonka maahan muuttaneet sosiaalisille suhteille asettavat. Etäiset välit ilmenivät osallistujilla, jotka tietoisesti halusivat pitää etäisyyttä muihin ja osallistuivat JADE -toimintakeskuksen toimintaan saatavan tiedon vuoksi. Vastaavasti läheiset välit merkitsivät kiintymystä ja tarvetta arjen sosiaalisiin kontakteihin. Haastatteluissa kerrottiin läheisistä suhteista ryhmän jäseniin sekä tuotiin esiin mahdollisuutta avoimeen keskusteluun. Mikkonen & Saarinen (2018, 21)

tuovatkin esiin sen, että vertaisuus ei tarvitse ystävyssuhdetta vaan luottamusta ja mahdollisuutta vuorovaikutukseen muiden kanssa.

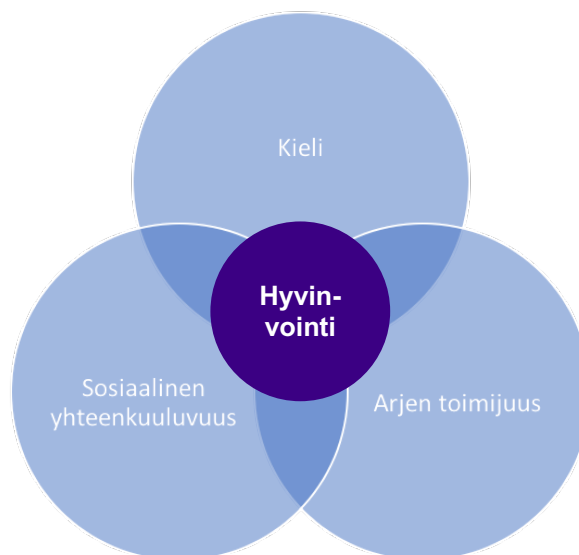
Tuloksien mukaan apua koettiin saatavan niin työntekijöiltä kuin vertaisilta. Kokemus avun saannista syntyi myös keskustelujen kautta, kokemuksia jakamalla. Vertaistuen toteutuminen perustuu toivon herättämiseen, tiedon saamiseen sopivissa määrin, ryhmän yhtenäisyyteen ja keskinäiseen oppimiseen sekä ilmiöiden yleismaailmallisuuteen (Mikkonen & Saarinen 2018, 21). Tutkimustuloksissa ikääntyvät olivat vuorovaikutustilanteessa yhtä aikaa autettavan sekä auttajan roolissa. Omista ongelmista tai vaikeuksista kertominen ja niistä keskusteleminen toivat esiin kuulluksi tulemisen kokemuksen, vaikei asiaan ei olisi saatu ratkaisua. Vertaistuki oli myös arjen tasolla tapahtuvaa toisten auttamista. Myös Kuntoutussäätiön selvityksen mukaan maahan muuttaneet kokivat, että keskustelun kautta voi välittyä tietoa muiden kokemuksia palvelujen saatavuudesta ja käytöstä (Kuntoutussäätiö 2018, 5).

Sosiaalisilla suhteilla on merkittävä rooli ikääntyvien maahan muuttaneiden kokemukseen hyvinvoinnista. Heikon suomen kielen taidon takia sosiaalisten suhteiden luominen muussa ympäristössä on haasteellista eivätkä he välttämättä tiedä missä muualla saman kielisiä voisi edes tavata. Omakielisyys mahdollistaa kommunikaation ja kohtaamisen samaa ikäryhmää olevien ihmisten kanssa. Vertaisuuteen liittyy Mikkosen & Saarisen (2018) mukaan luottamuksellinen ilmapiiri, joka sallii vuorovaikutuksen ja sen että osallistujat voivat kertoa omista kokemuksistaan sekä kuunnella toisia. Lisäksi se mahdollistaa toisten kokemuksista oppimisen ja mahdollisuuden löytää uusia selviytymiskeinoja. (Mikkonen & Saarinen 2018, 21.) Tuloksista ilmeni hyvin se, kuinka tärkeäksi vertaistuki koetaan ja kuinka kokemusten jakaminen samassa elämäntilanteessa olevien ihmisten kanssa voi voimaannuttaa.

8.2 JADE tukee arjen hyvinvointia

Tulosten mukaan ikääntyvän maahan muuttaneen hyvinvointi koostuu sosiaalisesta yhteenkuuluvuudesta ja arjen toimijuudesta. Tämän mahdollistaa

ohjaustyössä hyödynnettävä äidinkieli tai muu yhteiseksi koettu kieli (KUVIO 4). Anna Pot, Keijzer ja De Bot (2018) mukaan sosiaaliset tukiverkostot vaikuttavat hyvinvoinnin kokemukseen myönteisesti. Tuloksissa ilmenneet viittaukset JADE-toimintakeskukseen perheenä vahvistavat toimintakeskuksen sosiaalista merkitystä. Ryhmätoiminnalla on suuri merkitys kohderyhmälle, joka ei muutoin resursien tai osaamisen takia pysty luomaan vastaavanlaisia verkostoja. Myös Hilikka Linderborg (2012, 94) toteaa tutkimuksessaan, että tarvetta olisi kunnallisen tai kolmannen sektorin toteuttamalle ikääntyvien maahan muuttaneiden tarpeeseen sopeutetulle ryhmätoiminnalle. Yhteisöllisyys ja yhdessä tekeminen mahdollistavat luotettavat puitteet uuden oppimiselle.

KUVIO 4 - Kieli oleellisesti vaikuttaa arjen hyvinvoinnin rakentumiseen

Toinen tutkimuskysymyksemme kysyi, miten JADE -toimintakeskus tukee ikääntyvän hyvinvointia. Rajas määritteli hyvinvoinnin perustaksi yhteisöllisyyden ja merkityksellisen elämän, jossa aineellinen hyvinvointi ei näyttele merkittävää roolia. Myös Allardtin (1993) hyvinvointiteorian yksi ulottuvuuksista on aineellinen hyvinvointi, joka ei korostunut tutkimustuloksissa. Sen sijaan toimettomuus ja turhautuminen työttömänä olemiseen kertoivat siitä, että yhteiskunnalle annettavissa ollut panos jäi hyödyntämättä suomen kielen heikkouden vuoksi. Lourenco, Massi & Lima olivat tutkimuksessaan havainneet, miten ikääntyvien tarinankerronnallinen työskentely oli vahvistanut osallistujien käsitystä itsestään toimijana. Tulosten perusteella ikääntyvät maahan muuttaneet voivat JADE -

toimintakeskuksen avulla saavuttaa sellaista itsenäisyyttä, joka auttaa heitä tekemään arjen hyvinvointia edistäviä valintoja. Toimijuuden tukeminen ilmenee mahdollisuutena oppia yhä uutta ja löytää arkiseen elämään merkityksellistä tekemistä ja vastavuoroisuutta.

Linderborgin ja Jaakkolan mukaan vertaistoiminta ja osallisuuden kokemus ehkäisevät syrjäytymistä. Tämä ajatus on yhteneväinen THL:n näkemyksen kanssa, jonka mukaan sosiaaliset suhteet ja osallisuus ehkäisevät syrjäytymistä. Nämä tekijät myös opinnäytetyömme perusteella osoittavat edistävän ikääntyvän mahan muuttaneen hyvinvointia. Ikääntyvien maahan muuttaneiden kotouttamisen tavoitteet ovat kuitenkin teorian perusteella lähes näkymättömiä, sillä heidän tarpeitaan ei erityisemmin määritellä. Yksi konkreettisin tavoite koskien maahan muuttaneita ikäihmisinä on Helsingin kaupungin (2018) kotouttamisohjelman mainittu tavoite lisätä ikäihmisten osallistumista kulttuuriin ja liikuntaan.

Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen (2019a) mukaan elinolot, luottamus palvelujärjestelmään ja esimerkiksi lähipiiriltä saatu tuki edistävät maahan muuttaneen hyvinvointia. Tutkimustuloksissa ilmenee erilaisia hyvinvointia heikentäviä tekijöitä, kuten psykofyysiset muutokset, yksinäisyys, toimettomuus ja kokemus siitä, ettei ole tullut ymmärretyksi. Lisäksi tuloksissa ilmeni viitteitä epäluottamuksesta suomalaisen palvelujärjestelmään. Yksittäisinä elementteinä esimerkiksi toimettomuus ja masennus ovat riskitekijöitä paitsi psyykkiselle terveydelle niin myös osallisuuden kokemukselle. Hyvinvoinnin eriarvoistumisen vaara on mielestämme todennäköinen siksi, sillä tuloksista ei myöskään ilmene ikääntyvien kyky itsenäiseen tiedonhakuun - toisaalta itsenäinen tiedonhaku edellyttäisi tietoisuutta omasta terveydentilasta. Tulokset päinvastoin viittaavat JADE -toimintakeskuksen tarjoamaan vahvaan tukeen niiltä osin, joissa virallinen palvelujärjestelmä ei tätä tarjoa tai epäonnistuu sen toteuttamisessa.

9 POHDINTA JA EETTISYYS

9.1 Pohdinta

Tutkimuksen taustateoriaan perehtyminen antoi ymmärrystä siitä, kuinka ikään-tyvät maahan muuttajat ovat usein väliinputoajia eri palveluissa. He eivät välttä-mättä ole vielä eläkeiässä, mutta eivät suomen kielen taidon heikkouden vuoksi pääse kiinni työelämään. Siinä missä työiästä tavallisesti siirrytään eläkeikään ja saavutetaan uudenlainen vapaus ja itsensä toteuttamisen mahdollisuus, vieras-kielinen jää ikään kuin pysyvään ja muuttumattomaan toimeettomuuden statuk-seen loppuelämänsä ajaksi. Uhkakuvana työttömyys ja riippuvuus sosiaalietuuk-sista ei mahdollista ikääntyvälle maahan muuttaneelle taloudellista riippumatto-muutta, joka kuitenkin pohjimmiltaan on monen kansalaisen yksi hyvinvoinnin pe-rustekijä.

Pohdimme opinnäytetyömme aikana paljon sitä, kuinka kotoutumisen toimet ovat suunniteltu teoriassa esitetyn perusteella yksipuolisesti ottamatta huomioon ikääntyvien tarpeita. Kotouttamislainsäädäntö huomioi iän lähinnä kotoutumis-suunnitelman keston pidentämisen perusteena erikoistoimenpiteiden järjestä-miseksi, mutta erityistoimenpiteisiin vastaavat palvelut jäävät käytännön tasolla kokemuksemme mukaan hajanaiseksi valikoimaksi. Kotouttamistoimenpiteet vastaavat heikosti ikääntyvien kotoutumisen ja kotiutumisen tarpeeseen ja se jää järjestöjen, kuten tässä tapauksessa JADE -toimintakeskuksen varaan. Vaikka eri laeissa annetaan vapautta toteuttaa harkintaa esimerkiksi terveystarkastusten toteuttamisessa ikääntyneille, jää palvelun toteutuminen ammattilaisen harkin-nan varaan. Harkinnan käyttämättä jättäminen voi pahimmillaan tuottaa saman-laisia kerrannaisvaikutuksia kuin tulkin tilaamatta jättäminen: kertaluonteisesti sillä voidaan katsoa säästävän kustannuksia, mutta pitkällä tähtäimellä säästö voi osoittautua kalliiksi.

Kaikille elämäntavan toteuttaminen ei perustu valinnanvapauteen vaan elämän-kulku voi muuttua itsestä riippumattomista syistä. Elämä kotimaassa voi keskey-tyä yllättäen ja pakottaa jatkamaan arkea vieraassa ympäristössä pysyvästi.

Haluamme herätellä tämän työn lukijaa pohtimaan sitä, miten monisyinen tämä aihe onkaan ja miten käsittelemämme asiat kokonaisuutena limittyvät toisiinsa. Sen perusteella väitämme, että on varsin kohtuutonta asettaa maahan muuttanut asemaan, jossa hänen kotoutumisensa mittarina nähdään niin sosiaalisesti kuin poliittisesti lähinnä suomen kielen oppiminen.

Kotouttaminen on tällä hetkellä suunniteltu työikäisille ja nuoremmalle väestölle ja olisikin mielenkiintoista selvittää miten ikääntyvät itse määrittäisivät kotiutumisen tai kotoutumisen tavoitteet. Kuten tutkimuksessamme tuomme esiin, suhtautuminen ikääntymiseen on yleisen käsityksen valossa ristiriitaista. Vastaavasti sosiaalisesta näkökulmasta ikääntymistä pyritään vastustamaan yksilötasolla ja tämän seurauksena voidaan nähdä elämyksellisyyttä tavoitteleva kiireinen eläkeikäisen elämä. Kotouttamiseen liittyvissä valtakunnallisissa tavoitteissa tulisi selkeästi ottaa kantaa niihin hyvinvointia heikentäviin seikkoihin, jotka liittyvät tässä työssä esitettyihin, ikään sidottuihin epäkohtiin. Olemme työssämme tuoneet esiin seikkoja siitä, miten maahan muuttaneiden oletetaan oppivan suomen kieltä. Käytännöt eivät kuitenkaan kohtele armollisesti ikääntyviä maahan muuttaneita, joilla resurssit oppia kieltä voivat olla heikommat. Maahan muuttaneiden kohdalla suomen kielen oppiminen nähdään herkästi ensisijaisena tavoitteena ehkä siksi, että kielen oppiminen on kotoutumiskoulutuksen kielellinen tavoite. Opinnäytetyöprosessin aikana olemme perehtyneet moniin tapauskertomuksiin, joissa on näkynyt mahdollisuus elää tyydyttävää elämää uudessa kotimaassa ilman valtakielen osaamista. Sosiaaliset verkostot ovat tällöin muodostuneet henkilökohtaisten tarpeiden pohjalta, jotka ovat tehneet jokapäiväisen, sujuvan arjen mahdolliseksi.

Moni haastateltavista olivat työiässä ja heillä oli ollut omassa kotimaassaan ammatti, jonka turvin he olivat tottuneet arkeen työntekijänä. Kuitenkin heikon suomen kielen osaamattomuuden tai muun syyn takia he eivät saaneet töitä. Haastateltavat toivat esille sen, että he eivät haluaisi elää tukien varassa vaan tehdä töitä. Heillä itsellään saattoi olla käsitys siitä, että työllistyminen alkuperäiseen ammattiin olisi vaatinut uudelleen koulutuksen suomalaisessa koulutusjärjestelmässä. Näiltäkin osin siis voidaan ajatella, että virheellinen käsitys saa luopumaan toivosta työllistymisen suhteen.

Kotouttamisessa korostuu suomen kielen opiskelu, vaikka kielen oppiminen ei ole välttämätöntä sosiaalisen verkoston ja toimivan arjen luomiseen. Vaikka ikääntyneen olisi mahdollista oppia suomen kieltä pärjätäkseen arjen kanssa-käymisissä, niin terveysalan sanasto sekä virastoissa käytettävä virkakieli voivat olla jo hankalampaa oppia. Monikielisyiden murros edellyttää mielestämme kielitietoisuuden sisällymistä ammatillisiin opintoihin tai täydentäviin koulutuksiin. Kieleen perustuvan yhteisymmärryksen tavoittaminen tulisi nähdä osana perustyötä kaikkialla. Kielitietoisuuden työskentelyn hyödyistä olisi myös mielenkiintoista saada lisää tutkimustietoa.

Eriyisesti tiedon saamisen ja ymmärtämisen kohdalla olemme pohtineet sitä, miten aihetta voisi ratkaista. Tämänhetkisestä tilasta voisi yleisesti todeta, että tietoa on monelta taholta saatavissa selkokielellä ja osa materiaalista on voitu tuottaa useammalla eri kielellä. Käytännön tilannetta työelämässä kuvaa hyvin esimerkiksi se, että arabiankielisestä asiakaskutsusta ei suomenkielinen työntekijä pysty tulkitsemaan onko esimerkiksi viikonpäivä ilmoitettu oikein. Tekoälyn turvin voisi tehdä tiedon saamisen mahdolliseksi äidinkielellä tai muulla tutuksi koetulla kielellä. Vastaavasti myös monia käyttöliittymiä, kuten sähköinen terveystarkastus, olisi todennäköisesti mahdollista kehittää vastaamaan eri kieliryhmien tarpeisiin. Toistaiseksi ne henkilöt, joilta digitaaliset taidot uupuvat, ovat edelleen henkilökohtaisen tuen ja esimerkiksi tulkkipalveluiden tarpeessa. Mutta uusien sukupolvien myötä myös palveluiden käyttötottumukset uudistuvat ja uusien mallien kehittämiseen tulisi ryhtyä ennakkoluulottomasti.

Mielenkiintoista on kuitenkin nähdä, tuleeko digitalisaatio lähitulevaisuudessa mahdollistamaan monikielisyiden verkkopalveluissa. Tämä voisi myös edesauttaa resurssien kohdentamisessa, jos perustyön tiedottavasta puolesta voisi vapauttaa työaika yksilölähtöisempään työskentelyyn. Jatkotutkimuksen ideana voisimme siirtää tämän aiheen edelleen esimerkiksi IT-tradenomien (YAMK) opinnäytetöiden aiheeksi ja edistää samalla erilaisten ammattikuntien yhteistyötä opintojen aikana.

Tulkkauspalveluiden saatavuus, selkokiehiset tai omakieliset palvelut voisivat liisätä ikääntyneiden maahan muuttaneiden hakeutumista palveluihin. THL:n mukaan ikääntyville maahanmuuttajille tulisi antaa riittävästi tietoa ikääntymisestä ja iäkkäiden maahanmuuttajien palveluista. Lisäksi heille tulisi tarjota tulkkipalveluita, jotka kannustavat heitä palveluiden piiriin. (THL 2018.) Tässä näemme myös tarpeen kielitietoisuutta käsittelevälle tutkimukselle. Lisäksi omakielisestä ohjauksesta olisi tarpeellista tuottaa aihetta käsittelevää tutkimustietoa ohjaajan näkökulmasta.

Kieli ei ole pelkkää puhetta, sillä se tuo ihmisiä yhteen, rohkaisee muistelemaan ja tuottaa iloa arkeen. Kieli mahdollistaa kommunikaation, tiedon saannin ja mahdollisuuden vaikuttaa omiin päätöksiin ja arkeen. Ilman yhteistä kieltä tai tulkkia on lähes mahdoton tutustua uuteen ihmiseen. Henkilö, jolla ei ole mahdollisuutta sosiaaliin suhteisiin naapurustossa tai omakielistä verkostoa, on aika yksin vieraskielisessä maassa. Opinnäytetyömme osoittaa kuinka maahan muuttaneet ovat melko näkymätön ryhmä palvelurakenteissa. Onkin tärkeää, että JADE -toimintakeskuksen kaltaiset toimijat lisäävät heidän osallisuuttaan sekä näkyvyyttä ikääntyvien palveluissa. Tulevaisuudessa nykyinen kohderyhmä vanhenee entisestään, joten heille olisi tärkeää rakentaa kielitietoisia ja omakielisiä palveluita.

JADE -toimintakeskuksessa hyvinvoinnin merkitys konkretisoituu avun ja tiedon saamisen sekä sosiaalisten suhteiden näkökulmasta. Ikääntyvien maahan muuttaneiden tuki toisilleen on tärkeää ja tukea kaivataankin usein sellaisilta, jotka voivat samaistua omaan tilanteeseen. JADE -toimintakeskuksessa vertainen ymmärtää esimerkiksi sen, kuinka vaikeita maahan muuttaneiden näkökulmasta jotkin asiat Suomessa ovat. Vaikka tutkimustuloksessa kutsumme sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja arjen toimijuutta yhdessä kielen kanssa hyvinvoinniksi, suhtaudumme siihen silti varauksella. Onko kyseessä todellinen hyvinvoinnin kokemus vai antaako tämä vasta tasavertaiset edellytykset arkiseen hyvinvointiin vai arjen hyvinvoinnin vähimmäistason? Tätä pohdimme etenkin siksi, että JADE -toimintakeskuksen puitteet mahdollistavat hyvinvoinnin osatekijöiden toteutumisen, mutta kaventaako se samalla ikääntyvien valinnanvapautta eikä rakennaakaan siltä suomalaiseseen yhteiskuntaan? Parhaimmillaan tosin on niin, että

omakielinen ohjaus muuttaa niitä virheellisiä käsityksiä, jotka liittyvät suomalaiseen yhteiskuntaan ja edesauttaa aktiiviseen kansalaisuuteen.

Moni on kysynyt opinnäytetyöprosessistamme kuullessaan, että onko parityön tekeminen helpompaa kuin jos työn tekisi yksin. Parityönä toteutettava opinnäytetyö aikuisopiskelijana haastaa työn edistymistä niin ajankäytön kuin yhteistyötaitojen osalta. Yhdessä työskentely pakottaa perustelemaan ja neuvottelemaan ratkaisuista tavalla, mikä on hyvin yhteneväinen työelämässä edellytettävien taitojen kanssa. Se on myös erinomainen peili tarkastella omia heikkouksia ja kehittämiskohtia. Opinnäytetyö on ollut mielenkiintoinen oppimisprosessi, joka on syventänyt tietämystämme ikääntyvien maahan muuttajien tilanteesta ja asemasta. Vastaavasti suhtautumisemme kielen preesensiin on muuttunut pysyvästi. Tutkimusta tehdessä on tullut yllätyksenä, miten monisyinen aihe onkaan ja se on omiaan edistämään etenkin kielitietoisuuden juurruttamista tulevaisissa työtehtävissä. Prosessi on lisännyt ammattitaitoamme ja kielen merkitykseen syvennyminen on antanut paljon uusia näkökulmia ja ajatuksia oman työn kehittämiseen.

Tutkimus on julkistettu JADE -toimintakeskuksessa marraskuussa 2019 jäsenkokouksen yhteydessä, mihin osallistui edustaja jokaisesta kieliryhmästä. Tutkimusta koskevassa presentaatiossa oli pyritty selkokielisyyteen ja kuvalliseen ilmaukseen. Jäsenkokouksen kautta tieto tutkimuksen tuloksista ja johtopäätöksistä välittyi eteenpäin keskusteluryhmiin. Haluamme näin luoda osallistujille kokemuksen siitä, että he ovat olleet osa tärkeää prosessia sekä vahvistaa tutkimuksemme avoimuutta ja luotettavuutta. Julkaistun opinnäytetyön on myös tarkoitus perustella JADE –toimintakeskuksen toiminnan tarkoitusta sekä tutkimustiedon avulla vahvistaa heidän toiminnassaan jo aiemmin havaitsemia ilmiöitä.

9.2 Eettisyys ja luotettavuus

Tiedostimme koko tutkimusprosessin ajan tutkijalle asetetut eettiset periaatteet. Tämä tarkoitti sitoutumista Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimiin hyvän tieteellisen käytännön periaatteisiin, joissa eettisyys esitetään huomioitavaksi

tutkimusprosessin eri vaiheissa, metodologisissa valinnoissa sekä kirjallisen aineiston hyödyntämisessä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6).

Pohdimme prosessin ajan omia ratkaisujamme ja työn ja aineiston kattavuutta. Tarkoituksena on ollut osoittaa mahdollisimman avoimesti, miten olemme prosessin aikana toimineet ja tuoneet läpinäkyvyyttä tutkimusprosessille. Luotettavuus perustuu tutkimusvaiheiden ja tulosten tarkkaan dokumentaatioon kaikista työn vaiheista sekä tehdyistä valinnoista (Kananen, 2014, 164–165). Dokumentoimme aineiston huolella ja laadimme muistiinpanoja kaikista työn eri vaiheista. Havainnoinneista pidimme tutkimuspäiväkirjaa siten, että nauhoitimme havainnoinnin jälkeen kahdenkeskisen keskustelun, jossa toimimme vielä kootusti esiin huomiomme ja pohdintamme. Kaikki dokumentit ja havainnointi- sekä haastatteluluvat käännettiin kunkin ryhmän omalle kielelle, joko suullisesti tai kirjallisesti. Kiinan kielisessä ryhmässä on mandariinikiinan lisäksi äidinkieleltään kantoninkiinaa puhuvia henkilöitä, joten mahdollistimme heille tilaisuuden kysyä työstämme, mikäli heille olisi jäänyt jotain epäselväksi.

Tutkimusprosessi ei ollut aina selkeää ja kohtasimme haasteita kysymysten laatimisessa ja aineiston rajaamisessa. Kysymysten muotoileminen edellytti asettamista oman käsitysmaailman ulkopuolelle ja se oli vaikeaa. Luotimme silti siihen, että haastateltavat olivat valmiita kertomaan meille ajatuksiaan ja se edesauttoi monipuolisen haastatteluaineiston kertymisessä. Kysymysten asettelu oli haastavaa, sillä niiden täytyi olla helposti ymmärrettävissä. Tutkimusta tehdessä ja aineistoa kerätessä tutkija joutuu miettimään, kuinka kerätä havaintoja teoreettisista käsitteistä ja kääntää nämä teoreettiset käsitteet kielelle, jota tutkittavatkin ymmärtävät (Eskola & Suoranta 2008, 74-77).

Kaikissa haastattelun vaiheissa käytimme tulkkausta, jotta välttäisimme mahdolliset väärinymmärrykset. Siitä huolimatta eteemme tuli tilanteita, joissa joutuimme jättämään aineiston osan pois lopullisesta aineistosta sen tulkinnan vaikeuden takia. Pohdimme sitä, että puheessa osa viestin ymmärtämistä saattaa muodostua jossain muussa muodossa kuin sanoissa, sillä aina litteroitu vastaus ei ollut sellainen, että sen olisi luotettavana voinut ottaa mukaan aineistoon. Tämä

siitä huolimatta, että haastattelutilanteessa vastaus oli vaikuttanut ymmärrettävältä.

Kun tulee tänne, jos on tosi iloinen ei tarvitse unohtaa tuo mitä huono asia.

Yllä olevan sitaatin merkitys on päinvastainen, mitä haastateltava todennäköisimmin on tarkoittanut. Tarkoitus on ollut varmasti ilmaista, että huonot asiat voi unohtaa JADE -toimintakeskuksessa käydessään, mutta litteroidusta aineistosta tätä ei voida tulkita. Kokeneempi tutkija olisi varmasti osannut kysyä tarkentavia kysymyksiä itse haastattelutilanteessa.

Kaikkiin havainnointitilanteisiin sekä haastatteluihin pyysimme etukäteen kirjallisen suostumuksen avoimuuden lisäämiseksi sekä korostaaksemme tutkimukseen osallistumisen luvanvaraisuutta. Mikäli joku ryhmän jäsenistä ei olisi halunnut meitä havainnointiin, olisimme kunnioittaneet sitä ja jättäneet havainnoinnin sillä kertaa kesken. Osallistujille ei aiheutettu vahinkoa ja heidän hyvinvointinsa on tärkeää.

Tutkimustiedot olivat luottamuksellisia ja haastateltavat pysyvät nimettöminä. Tutkimustietoja ei myöskään käytetä muuhun kuin luvattuun tarkoitukseen (Tuomi & Sarajärvi 2013, 131). Selvitimme haastateltaville ennen haastattelua tutkimuksen tavoitteet ja etenemisen, jotta osallistuja tietää mistä tutkimuksessa on kyse. Haastattelumateriaalit olemme säilyttäneet salasanojen takana tietokoneella ja niistä ei käy ilmi kenenkään henkilöllisyys. Haastattelun aikana esiintyi useita nimiä, joita emme kirjanneet litteroituun aineistoon. Opinnäytetyön valmistamisen jälkeen aineisto poistetaan asianmukaisesti.

Havainnoinnin avulla saimme vahvistusta tutkimustuloksillemme. Havainnointilupalomakkeessa olimme kertoneet, että havainnointi auttaa meitä haastattelun tekemisessä, emmekä pyytäneet havainnoitavilta lupaa niiden käyttöön muutoin. Näin ollen havainnoita ei itsessään käytetty tuloksina. Sosiaalista yhteenkuuluvuutta vahvistavat tekijöitä oli havaittavissa jo havainnointivaiheessa. Osallistuva havainnointi palveli meitä kuitenkin suunnitelmamme mukaisesti ja se edisti

luottamuksellisuuden ilmapiirin syntyä JADE -toimintakeskuksen osallistujien keskuudessa. Lisäksi se johdatteli meitä haastatteluteemojen laatimiseen. Ajankäyttö kenttätyössä oli havainnoinnin osalta merkittävä ja sellaisena se on toki osallistujillekin näkynyt. Pyrimme kirjallisessa työssämme ilmentämään sitä, että havainnointi oli osa esiymmärryksen luomista ja siten sen antia ei monipuolisesti tuoda esiin.

Lähtökohtaisesti suhtauduimme aiheeseen kunnioituksella ja huolellinen sekä tarkka työskentely on ollut meille tavoiteltavaa luotettavuuden takaamiseksi. Halusimme tuottaa JADE -toimintakeskukselle merkittävää ja luotettavaa tutkimustietoa, jota Käpyrinteen eri toimijat voivat jatkossa hyödyntää toiminnassaan, ja olemme tämän tavoitteen saavuttaneet.

LÄHTEET

- Acket, S., Borsenberger, M. Dickes, P. & Sarracino, F. (2011). Measuring and validating social cohesion: a bottom-up approach. Saatavilla 13.11.2019 <https://www.oecd.org/dev/pgd/46839973.pdf>
- Ahosola, P. (24.8.2018). *Vanhushoivapolitiikan uusfamilismi. Omaisettomat hoidon tarvitsijat institutionaalisen hallinnan kohteena*. Saatavilla <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/104090/978-952-03-0804-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Alasuutari, P. (2012). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Allardt, E. (1993). Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model or Welfare Research. Teoksessa M. Nussbaum & A. Sen (toim.) *The Quality of Life*. (s.88–94) Oxford: University Press.
- Angel, O. H., Laiho, M., Pessi, A. B. & Zrinščak, S. (2017). Social cohesion: From research to practice. Teoksessa L. Molokotos-Liedesman, A. Bäckström ja G. Davies (toim.) *Religion and welfare in Europe. Gendered and minority perspectives*. (s.53–74) Bristol: Policy Press.
- Ayalon, L. & Tesch-Römer, C. (2017). Introduction to the Section: Ageism—Concept and Origins. Teoksessa L. Ayalon ja C. Tesch-Römer (toim.) *Contemporary Perspectives on Ageism*. (s. 1–10) Sveitsi: Springer International Publishing.
- Castaneda, A., Larja, L., Nieminen, T., Jokela, S., Suvisaari, J., Rask, S., Koponen, P. & Koskinen, S. (2015). Ulkomaalaistaustaisten psyykinen hyvinvointi, turvallisuus ja osallisuus. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014 (UTH). THL työpaperi 18/2015. Saatavilla http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/127023/URN_ISBN_978-952-302-535-6.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Dolberg, P., Sigurðardóttir, S. & Trummer, U. (2017). Ageism and Older Immigrants. Teoksessa L. Ayalon ja C. Tesch-Römer (toim.) *Contemporary Perspectives on Ageism*. (s. 177– 192) Sveitsi: Springer International Publishing.

- Dunderfelt, T. (2016). *Läsnäoleva kohtaaminen*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Eronen, J., Paakkari, L., Portegijs, E., Saajanaho, M. & Rantanen, T. (24.8.2018). Assessment of health literacy among older Finns. Saatavilla <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs40520-018-1104-9.pdf>
- Eskola, J. (2018) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen tutkimuksen analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s.209–231). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2008). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.
- Grönfors, M. & Vilkkä, H. (2011). Laadullisen tutkimuksen kenttätömenetelmät. Saatavilla http://vilkka.fi/books/Laadullisen_tutkimuksen.pdf
- Heikkinen, S. (2015). Arki uudessa kotimaassa. Entisestä Neuvostoliitosta Suomeen iäkkäinä muuttaneiden arki, sosiaaliset suhteet ja kotoutuminen. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9707-0>
- Heikkinen, S. J. & Lumme-Sandt, K. (2014). Ikääntyvä maahanmuuttaja kuntien kotouttamisohjelmissa ja vanhuspoliittisissa ohjelmissa. Saatavilla https://elakelaiset.fi/wp-content/uploads/Artikkeli_Sari-Heikkinen.pdf
- Helsingin kaupunki (2018). Kaikkien Stadi. Helsingin kotouttamisohjelma 2017-2021. Helsingin kaupungin keskushallinnon julkaisuja 2018:29. Saatavilla 27.10.2019 https://www.hel.fi/static/liitteet/kanslia/maahanmuuttajat/compressed_Koto%20suomeksi.pdf
- Helsingin kaupunki (2019). Sosiaali- ja terveystoimi. Palvelutarpeen selvittäminen, ikääntyvien palvelut. Saatavilla 27.10.2019 <https://www.hel.fi/sote/fi/palvelut/palvelukuvaus?id=3168>
- Helsingin vanhusneuvosto (29.5.2019). Muistio vanhusneuvoston, apulaispormestarien ja toimialaohтажien tapaamisesta. Saatavilla https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/Kaupunginkanslia/Vanhusneuvosto/muistio_tapaamisesta_15.5.2019.pdf
- Honko, M. & Mustonen, S. (2018). Tunne kieli. Matka maailman kieliin ja kielitietoisuteen. Helsinki: Finn Lectura.

- Huttunen, J. (26.1.2018). Mitä terveys on? Saatavilla https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00903
- JADE -Toimintakeskus (2019a). JADE- kehittämisprojektit (2013-2017). Saatavilla 16.4.2019 <http://jadetoimintakeskus.fi/jade-projekti-2013-2015/>
- JADE -Toimintakeskus (2019b). JADE- toimintakeskus. Ikääntyvien maahanmuuttaneiden kohtaamispaikka ja monikulttuurisen vanhustyön osaamiskeskus. Saatavilla 20.5.2019 www.jadetoimintakeskus.fi
- Kananen, J. (2012). Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Käpyrinne (2019). Yhdistystoiminta. Vaikuttaminen. Saatavilla 29.10.2019 <https://kapyrinne.fi/yhdistystoiminta/vaikuttaminen/>
- Kerkkänen, H. & Säävälä, M. (2015). Maahanmuuttajien psyykkistä hyvinvointia ja mielenterveyttä edistävät tekijät ja palvelut. Systemaattinen tutkimuskatsaus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 40/2015. Saatavilla http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75031/TEMjul_40_2015_web_09062015.pdf
- Koskinen, S., Castaneda, A. E., Koponen, P. & Rask, S. (2012). Koulutustaso ja asuinalue. Teoksessa A. E. Castaneda, S. Rask, P. Koponen, M. Mölsä & S. Koskinen (toim.) Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos raportti 61/2012) (s. 283–288) Saatavilla http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90907/THL_RAP2012_061_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kotouttamisen osaamiskeskus. Kotoutumisen kaksisuuntaisuus. Saatavilla 27.10.2019 <https://kotouttaminen.fi/kotoutumisen-kaksisuuntaisuus>
- Krekula, C. (2007). The Intersection of Age and Gender Reworking Gender Theory and Social Gerontology. Saatavilla 23.11.2019 <https://journals-sagepub-com.anna.diak.fi/doi/pdf/10.1177/0011392107073299>
- Kuntoutussäätiö (18.12.2018) Täydentävää ja tarvittavaa epämuodollista vertaistukea kotoutumiseen: Epämuodollista vertaistukea koskeva selvitys. Saatavilla <https://vertaistoimijat.fi/wp-content/uploads/2019/01/T%C3%A4ydent%C3%A4v%C3%A4v%C3%A4%20C3%A4v%C3%A4v%C3%A4%20vertaistukea%20kotoutumiseen%20-%20Ep%C3%A4muodollista%20vertaistukea%20koskeva%20selvitys.pdf>

4-ja-tarvittavaa-ep%C3%A4muodollista-vertaistukea-kotoutumiseen-Ep%C3%A4muodollista-vertaistukea-koskeva-selvitys.pdf

- Kurki, T. (2018) Immigrant-ness as (mis)fortune? Immigrantisation through integration policies and practices in education immigrant-ness as (mis)fortune? Immigrantisation through integration policies and practices in education. Saatavilla 16.10.2019 <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/294719/immigran.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kuula, A. (2011). *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Jyväskylä: Vastapaino.
- L 1325/2014. Yhdenvertaisuuslaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>
- L 17.8.1992/785. Laki potilaan asemasta ja oikeuksista. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785#L2P5>
- L 28.12.2012/980. Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980#L1P3>
- L 30.12.2010/1386. Laki kotoutumisen edistämistä. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386#L2P9>
- L 6.6.2003/423. Kielilaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030423#L5P23>
- Lehtovaara, S. (2016). Suomen kielen taito tukee ikääntyvien maahan muuttaneiden osallisuutta. Kieli, koulutus ja yhteiskunta. Saatavilla 19.10.2019 <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2016/suomen-kielen-taito-tukee-ikaantuvien-maahan-muuttaneiden-osallisuutta>
- Lilja, T. (2019). Kielitietoinen ohjausosaaminen saavutettavuuden edistäjänä Ohjaamoissa. HAMK Unlimited Professional. Saatavilla 23.10.2019 <https://unlimited.hamk.fi/ammattillinen-osaaminen-ja-opetus/kielitietoinen-ohjausosaaminen-saavutettavuus>
- Linderborg, H. (2012) Hennattuja partoja. Ikääntyvät somalimiehet ryhmätoiminnassa. Helsinki: Tyyllipaino Oy
- Linderborg, H. & Jaakkola, U. (2010). Kokemuksia ikääntyvien venäjänkielisten maahanmuuttajien vertaisryhmätoiminnasta. Teoksessa Vainio, S.

- & Pietarinen, K (toim.) *Ikätovereita ja ilon hetkiä. Näkökulmia ikääntyvien maahanmuuttajien ryhmätoimintaan.* (s. 48–63). Helsinki: Trinket Oy.
- Lindh, J. (2015). Antropologin refleksiivisyys tutkijan oppimisena. Teoksessa Sanna Aaltonen ja Riitta Högbacka (toim.) *Umpikujasta oivallukseen* (s. 35–60). Tampere: Tampere University Press.
- Lourenco, R. Massi, G. & Lima, R. (2013). *Language and aging. A search for resignifications of life stories.* Saatavilla 20.10.2019 http://www.scielo.br/pdf/rcefac/v16n2/en_1982-0216-rcefac-16-2-0672.pdf
- Martin, M. (1999) Kielen merkitys siirtolaiselle vauvasta vaariin. Saatavilla 24.11.2019 http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/artikkelit/kielen_merkitys_siirtolaiselle_vauvasta_vaariin.pdf
- Mikkonen, I. & Saarinen, A. (2018). *Vertaistuki sosiaali- ja terveysalalla.* Helsinki: Tietosanoma.
- Moisala, H. (2008). Ikääntyvät maahanmuuttajat vanhustyön tulevaisuuden haasteena Suomessa. Tampereen yliopisto. Saatavilla 20.11.2019 <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/78891/gradu02443.pdf?sequence=1>
- Müller, K. & Lehtonen, J. (2016). Yksinäisyys, aivot ja mieli. Teoksessa J. Saari (toim.) *Yksinäisten Suomi* (s. 73–95). Helsinki: Gaudeamus.
- Niemelä, R. Ek, S. & Huotari, M-L. (2012). Terveystiedon lukutaito lisää hyvinvointia. Teoksessa J. Reivinen & L. Vähäkylä (toim.) *Kansan terveys, yksilön hyvinvointi* (s. 150–162). Helsinki: Gaudeamus.
- Pennanen, E. (2012). *Ohjauksen moniulotteisuus. Sosiaalityöntekijän käyttämät työmenetelmät aikuissosiaalityössä.* Itä-Suomen yliopisto. Saatavilla 20.11.2019 http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20120863/urn_nbn_fi_uef-20120863.pdf
- Pessi, A. B. & Seppänen, M. (2011). Yhteisöllisyys. Teoksessa J. Saari (toim.) *Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta* (s. 288–313). Helsinki: Gaudeamus.

- Pietilä, M. & Saarenheimo, M. (30.10.2017). Tutkimus ikääntyneistä ihmisistä järjestöjen kehittämistoiminnassa. Saatavilla https://issuu.com/elosaika/docs/ilmeik__s_arki
- Piippo, I. (2016). Kielen kuva. Teoksessa I. Piippo, J. Vaattovaara & E. Voutilainen (toim.) *Kielen taju. Vuorovaikutus, asenteet ja ideologia* (s. 23–52). Helsinki: Art House.
- Pot, A., Keijzer, M. & De Bot, K. (8.2.2018). *The language barrier in migrant aging*. Saatavilla <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13670050.2018.1435627?needAccess=true>
- Pöyhönen, S., Suni, M. & Tarnanen, M. (2019) Kieli kotouttamispolitiikan ytimessä - aikuiset maahanmuuttajat matkalla työelämään. Teoksessa Saarinen, T., Nuolijärvi, P., Pöyhönen, S. & Kangasvieri, T. (toim.) *Kieli, koulutus ja politiikka. Monipaikkaisia käytänteitä ja tulkintoja* (s. 257–286). Tampere: Vastapaino.
- Puukari, S & Korhonen, V. (2013). Monikulttuurinen ohjaus kotouttamista tukevassa työssä. Teoksessa A. Alitolppa-Niitamo, S. Fågel & M. Säävälä (toim.) *Olemme muuttaneet- ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä*. (s.32–47). Helsinki: Väestöliitto.
- Rajas, A. (2011). Arjen hyvinvointi. Teoksessa J. Saari (toim.) *Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta* (s. 243–263). Helsinki: Gaudeamus.
- Rantala, H., Moalim, H. & Franco, R. (23.2.2016). *Osallisuutta, arvostusta ja somaliaa. Toimintamalli iäkkäiden somalinaisten hyvinvointitoimintaan*. Saatavilla <http://jadetoimintakeskus.fi/wpee/wp-content/uploads/2014/03/Jade-loppuraportti.pdf>
- Rask, S., Castaneda, A. E. Koponen, P., Koskinen, S., Sainio, P., Koskela, T., Kaikkonen, R. & Linnanmäki, E. (2012). Seurantajärjestelmän kehittäminen. Teoksessa A. E. Castaneda, S. Rask, P. Koponen, M. Mölsä & S. Koskinen (toim.) *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos raportti 61/2012)* Saatavilla

- http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90907/THL_RAP2012_061_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Rönkkö, E. (2019) Moninaisuus ja yhdenvertaisuus. Opas vanhusneuvostoille Saatavilla https://elakelaiset.fi/wp-content/uploads/opas_valmis_netti.pdf
- Ruane, J. (2016). *Introducing Social Research Methods. Essential for Getting the Edge.* Saatavilla <http://www.ellibslibrary.com>
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, H. (2010). Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & H. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi* (s. 9–38). Saatavilla <http://www.ellibslibrary.com/>
- Saarelma, O. (13.8.2019). Terveystarkastukset. Saatavilla 23.11.2019 https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00336#s2
- Saarenheimo, M. (2017). *Vanhenemisen taito.* Tampere: Vastapaino.
- Saari, J. (2011). Hyvinvoinnin kentät. Teoksessa J. Saari (toim.) *Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta* (s. 33–78). Helsinki: Gaudeamus.
- Saari, J. & Pessi, A. B. (2011). Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa. Teoksessa J. Saari & A. B. Pessi (toim.) *Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa* (s. 15–42). Saatavilla 13.11.2019 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/140424/A_31_ISBN_9789524931113.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- SAK (2008). Pitkä työura ja terve vanheneminen. SAK:n puheenvuoro ikääntymisestä työelämässä. Saatavilla <https://www.slideshare.net/SAK-kalvot/pitk-tyura-ja-terve-vanheneminen>
- Simpura, J. & Uusitalo, H. (2011). Hyvinvointi ja sosiaalinen kehitys. Teoksessa J. Saari (toim.) *Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta* (s. 106–139). Helsinki: Gaudeamus.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2017). Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–2019. Saatavilla

- 5.10.2019 http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80132/06_2017_Laatusuositusjulkaisu_fi_kansilla.pdf
- Spolsky, B. (2017) *Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Sundell, P. (2010) Ikääntyvät maahanmuuttajat Suomessa. Teoksessa S. Vainio & K. Pietarinen (toim.) *Ikätovereita ja ilon hetkiä. Näkökulmia ikääntyvien maahanmuuttajien ryhmätoimintaan*. (s.9–19) Helsinki: Trinket Oy
- Särkelä, R. (2011). Sosiaali- ja terveysjärjestöt kilpailukyky-yhteiskunnassa. Teoksessa J. Saari & A. B. Pessi (toim.) *Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa* (s. 279–310). Saatavilla 13.11.2019 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/140424/A_31_ISBN_9789524931113.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Säävälä, M. (2013). Maahanmuutto perheilmionä. Teoksessa T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.) *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. (s. 101–122). Helsinki: Gaudeamus.
- TEM (23.10.2013). Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2013. https://kotouttaminen.fi/documents/3464316/4350785/kotouttamisen_seurannan_kokonaiskatsaus-2013.pdf/28aca3d3-f89b-46d3-beaa-3397b29a4891/kotouttamisen_seurannan_kokonaiskatsaus-2013.pdf
- TEM (30.3.2015). Työ- ja elinkeinoministeriön ohje kotoutumisen edistämisestä annetun lain (1386/2010) soveltamisesta työ- ja elinkeinotoimistoissa. Saatavilla https://www.finlex.fi/data/normit/42077/ohje642Allekirjoitettu_ohje.pdf
- THL (6.2.2018). Iäkkäät maahanmuuttajat. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/maahanmuuttajat-ja-monikulttuurisuus/maahanmuuttajien-terveys-ja-hyvinvointi/iakkaat-maahanmuuttajat>
- THL (18.9.2019a) Maahanmuutto ja hyvinvointi. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi>

- THL (23.10.2019b). Hyvinvointi. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi>
- THL (20.5.2019c). Hyvinvointi- ja terveyserot. Sosiaalinen pääoma. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/sosiaalinen-paaoma>
- THL (1.11.2019d). Osallisuus. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>
- Torres, S. & Serrat, R. (27.7.2019). Older migrants' civic participation: A topic in need of attention. *Journal of Aging studies* 50, 1-6. Saatavilla www.researchgate.net
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2013). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Vantaa: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (14.11.2012). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen. Saatavilla https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Vainio, S. (2010). Kasvokkain ei olla yksin. Teoksessa S. Vainio & K. Pietarinen (toim.) *Ikätovereita ja ilon hetkiä. Näkökulmia ikääntyvien maahanmuuttajien ryhmätoimintaan*. (s.20–36) Helsinki: Trinket Oy.
- Voutilainen, E. (2016). Paha Puhe. Teoksessa I. Piippo, J. Vaattovaara & E. Voutilainen (toim.) *Kielen taju. Vuorovaikutus, asenteet ja ideologia* (s. 24–146). Helsinki: Art House.
- Wilska-Seemer, K. (2005). Voimaantumisen vammaisten naisten vertaisryhmässä. Teoksessa Nylund, M. & Yeung, A. B. (toim.) *Vapaaehtois-toiminta. Anti, arvot ja osallisuus* (s. 255–273). Tampere: Vastapaino.

LIITE 2 Havaintojen pelkistäminen (esimerkki)

28.2.2019				
	Miten esiintyi?	Pelkistetty	alaluokka	yläluokka
Sanallinen viestintä	Naurahduksia loppua kohden Suun maiskut/naksutus (tsot-tsoit) Äänenkorkeuden sekä sävyjen vaihte- lut Naurua (IIIII) Aaa...nousevalla intonaatiolla, voinee olla myös Haa, toistui usein "BUM!" (puheen tehoste)	"Universaalit ilmai- sut"/ Äänteet ja sanat	Miten tun- teet ja mie- lipiteet nä- kyvät ryh- mässä?	
	"Tervetuloa, ota kahvi" Kysytään toisilta, keskustellaan ristiin x2 Yhteiskeskustelua, puhutaan päällekkäin x2 Päälle puhuttaessa ei niin tärkeissä kohdissa keskustelua Hiljaisuus kun puheenvuoro Monipuolisesti kaikki äänessä Puhutaan toisille	Ryhmän sisäinen kulttuuri	Miten tässä ry- hmässä toimitaan?	
	"Haa":n käyttö täyttösananana myötäil- lessä puhujaa Suomen kielen sanoja: Välipala, lii- kunta, marjat, hedelmät, kasvis, tauko...rukoillaan"	kulttuuriin sidottu/ oma kieli		
Fyysinen viestintä		Puhetta tukeva toiminta		
	Nyökyttely (osa ei elehtinyt miten- kään) Käsillä selityksen elävöittäminen x2 Jalan näyttäminen tukena siitä mitä on diabeteksen seuraus Käsi kuristaa kurkkua tehostamaan puhetta (kipu?) Pöydän naputus Toisen osoittaminen sormella Noustaan ylös tuolista voimistamaan tapahtunutta			
	Kaikki tulivat pöydän ääreen ja teh- tiin tilaa myöhässä tuleville kosketus olkapäähän	Ryhmän sisäinen kulttuuri		
		Viestin vastaanotto		
	Nojataan taaksepäin tai käsinojaan Nojataan eteenpäin kohti pöytää Nojataan eteenpäin niin, että kasvot yltävät pöydän kannen päälle x2 Pään pudistus "ei"n merkiksi Katseyhteys ohjaajaan Keinahtelut Hymy Haudataan kädet kasvoihin			
Tunne- viestintä	Vahva empatia Nauru, ilo, myötätunto Ohjaaja toi leivän pöydään erälle osallistujalle	tunteet		
	Kaikki kertoivat vapautuneesti -> avoin ilmapiiri	vuorovaikutus		
Voimien viestintä	Katseyhteys ohjaajaan Kaksi erottui joukosta hieman	valta		

	Vierailijan vieressä istunut kurottui selkeästi pöydän yläpuolelle			
	Tasa-arvoinen asema osallistujilla "Ryhmäkuri"- ohjaajan puhuessa napatettiin pöytään (osallistujat toisilleen) jos joku puhui päälle Myöhästyminen "sallittua"/normaalia Kaikki yritettiin mahduttaa pöydän ympärille Tauolla tiivistä keskustelua	yhteishenki		
Intuitiivinen viestintä	Kuuntelua mielenkiinnolla Arvostus toisen puheenvuorolle Kaikki saavat puhua rauhassa Kuuntelijan katse seuraa puhujaa	Läsnäoleva		
	Loppua kohden keskittyminen herpaantui Lopussa puhe hyvinkin rönsyävää	Poissaoleva		

LIITE 4 Teemahaastattelurunko

RYHMÄN MERKITYS JA SISÄLTÖ/ osallistuminen

Miten osallistuja on tullut ryhmään: Muistele ensimmäistä kertaa, kun tulit ryhmään - Mikä sai osallistumaan ensimmäisen kerran/Miksi tulit ryhmään? Miksi jäit/jatkoit? (Mitä silloin JADE:ssa on ollut tarjolla/ tapahtuma? suositteliko joku? ohjaus ammattilaiselta?) (merkitys)

Kuvaillkaa ryhmää. Kertokaa mistä asioista ryhmässänne keskustellaan?

Mitkä asiat tuntuvat sinusta tärkeitä tässä ryhmässä? Liittykö vanheneminen niihin? (merkitys)

Kerro miksi sinä osallistut ryhmään ->Oma rooli Mitä ryhmä sinulle merkitsee/ miksi osallistuu? (merkitys)

Millainen tapaaminen on niillä viikoilla, kun siinä ei ole mukana ohjaajaa? Kerro/ kertokaa esimerkkejä

KIELI JA IKÄÄNTYMINEN

Minkälaisista asioista voitte (ryhmässä) keskustella? Mistä asioista jäisi keskustelematta, jos ei olisi mahdollista keskustella omalla kielellä? (ulottuvuudet)

Merkitseekö somalian/kiinan/arabian kieli nyt enemmän kuin ennen? Kerro esimerkki/kertokaa esimerkkejä. Liittykö se/ne vanhenemiseen? (merkitys ikääntyminen, aikajänne)

Millaisista asioista on helpompi puhua omalla kielellä? Voisiko samoista asioista puhua suomeksi? (merkitys)

VERTAISTUKI

Miksi kutsutte tätä ryhmää/toimintaa? Minne esimerkiksi kerrotte menevänne, jos jollekin menostanne kerrotte? Mitä tekemään?

Minkälaisia asioita ryhmässä annetaan? Mitä ryhmästä vastaavasti saa? (esimerkiksi ymmärrys/ henkinen tuki/ kannustus/ turvallisuus/ kunnioitus/...) (merkitys)

Kerro/kertokaa ryhmässä ilmenevistä tunteista. Miten tunteet esiintyvät omalla kielellä?

LIITE 5 Aineiston analyysitaulukko (esimerkki)

<p>Spreading but not united Tapaavat harvoin ryhmän ulkopuolella Ryhmässä on turvallista keskustella perustason asioista On asioita tai tunteita, joita ei ryhmän kanssa pystyisi jakamaan Asioita, joita ei haluta jakaa kaikille Osa asioista on sellaisia, ettei niitä pysty jakamaan Osa ryhmäläisistä toivoo ohjaajan läsnäoloa</p>	Etäiset välit		Sosiaalinen etäisyys
<p>Kokemus yksinäisyydestä Toimettomuus ja yksinäisyys ikääntyneen pahoinvoinnin syynä Yksinasuvalla ei ole mitään tekemistä Yksinasuminen on vaikeaa Kaipaus sosiaalisiin suhteisiin Kotona on yksin tylsä</p>	Koettu yksin oleminen	Yksinäisyys	
<p>Heikolla kielitaidolla ei pysty muodostamaan ystävyysuhteita Suomalaisilla heikommat sosiaaliset taidot Naapurit eivät uskalla tervehtiä</p>	Vaikeus muodostaa sosiaalisia suhteita		
<p>Ryhmä mahdollistaa sosiaaliset suhteet Ilo siitä, että voi olla mukana Ryhmän kautta mahdollisuus tutustua muihin Tutustuminen eri kulttuureihin Otetaan mukaan muilla tavoin, vaikkei pysty osallistumaan harrasteryhmän toimintaan</p>	Kohtaaminen ja tutustuminen	sosiaalisten suhteiden muodostaminen	osallisuus/ yhteisyys
<p>Keskustelut muiden kanssa Tykätään, että (JADEssa) voi tavata ihmisiä Ainoa paikka tavata saman kulttuurialueen ihmisiä Ystävien tapaaminen Tapaavat usein JADEssa JADEssa on aina kaveri paikalla</p>	Ihmisten tapaaminen		
<p>Kokemus virkistäytymisestä Käyminen kohottaa mielialaa Käyminen JADEssa on virkistäytymistä</p>	JADEssa käyminen vaikuttaa myönteisesti olotilaan		
<p>” kaikki perhe tarvitse oma isä ja äiti” ”Vaikkei olla parhaita ystäviä, mut kuitenkin silti tosi läheisi” ”on tällanen ryhmä olemassa he tulee sellainen sisko olo kaikki voi kantaa toisia” ”tulee tänne kuin tapaamaan ystävä” Ryhmän sisäiset pienemmät ryhmät ystävien kesken Yhdessä muistelu, keskustelu ja hauskanpito Odotettu viikonpäivä Ryhmä, jossa voi hengittää Osallistujien läheiset suhteet avoimeen keskusteluun läheiset ihmiset Kaverit JADEssa ovat läheisiä</p>	Läheiset välit		

